LAPSI ON OSALLINEN

Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisasiakirja

Lapsi on osallinen

Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisen asiakirja

Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisryhmä, Kirkon kasvatus ja nuorisotyö

Toinen painos
Kannen suunnittelu: Teemu Junkkaala / GSTJ
Paino: Oriveden Kirjapaino
Taitto: Maarit Ala-Mononen
ISBN 978-951-789-246-9 (nid.)
ISBN 978-951-789-247-6 (pdf)
Kustantaja: Kirkon kasvatus ja nuorisotyö/Kirkkohallitus 2008
Asiakirjaa voi tilata Kirkkohallituksen julkaisumyynnistä
osoitteesta julkaisumyynti@evl.fi tai numerosta (09) 1802 315.
Asiakirja löytyy myös internetistä osoitteesta www.evl.fi/varhaiskasvatus.

Sisällys:

1 Johdanto 7
2 Kirkon varhaiskasvatuksen lähtökohdat 9
2.1 Kirkon varhaiskasvatus 9
2.2 Lapsen oikeus kristilliseen kasvatukseen 10
2.3 Lapsen hengellisyys 12
2.4 Juuret pyhäkoulutyössä 13
3 Kirkon varhaiskasvatuksen nykytilanne 14
3.1 Kirkon varhaiskasvatuksen kokonaisuus 14
- Kristillinen kotikasvatus 14
- Perheiden kanssa tehtävä yhteistyö 14
- Kasteeseen liittyvä yhteistyö, pikkulapsityö 14
- Perhekerho 15
- Päiväkerho 15
- Pyhäkoulu 15
- Leiri- ja kesätoiminta 15
- Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta 16
- Yhteydet yhteiskunnan varhaiskasvatukseen 16
- Jumalanpalveluskasvatus kirkon varhaiskasvatuksessa 16
- Musiikki kirkon varhaiskasvatuksessa 16
- Taidekasvatus ja ilmaisu kirkon varhaiskasvatuksessa 16
- Ympäristökasvatus kirkon varhaiskasvatuksessa 16
3.2 Kirkon varhaiskasvatuksen toimijat 17
- Lastenohjaajat 18
- Lapsityönohjaajat 18
- Lapsi- ja perhetyön papit 18
- Valtakunnalliset ja hiippakunnalliset toimijat 19
4 Kirkon varhaiskasvatuksen haasteita 20
4.1 Muuttuva kirkollinen toimintaympäristö 20
4.2 Kirkon varhaiskasvatuksen ulottuvuuksia 21
5 Visio kirkon varhaiskasvatuksesta 23
5.1 Lapsi on osallinen 23
5.2 Osallisuudella ja kokonaisvaltaisuudella ehyt käsitys uskosta ja elämästä 23
5.3 Vision toteutuminen 28
6 Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämissuunnitelma 29
- Varhaiskasvatuksen vahvistaminen osana kirkon perustehtävää ja julkisuuskuvaa 29
- Kasteeseen liittyvän yhteydenpidon kehittäminen 30
- Lapsen hengellisyyden tukeminen 31
- Kokonaisvaltaisen ja osallistavan kasvatuksen painottaminen 32
- Lapsen oikeuksien toteutuminen kirkossa 33
- Perhelähtöisen ja diakonisen työotteen vahvistaminen 34
- Kirkon varhaiskasvatustoiminta kiinnostavana työtehtävänä 35
- Vuorovaikutuksen lisääminen kirkon varhaiskasvatuksesta . 36

7 Toimintamuotoihin ja sisältöihin liittyvät kehittämistavoitteet 38
7.1 Kasteen jälkeen säännöllistä yhteydenpitoa 38
7.2 Kumppanuutta perheiden kanssa 39
7.3 Perhekerhoon uudenlaisten toteutustapojen tukemista 40
7.4 Päiväkerhoon kokonaisvaltaista kasvatusajattelua 41
7.5 Pyhäkoulu johdattaa pyhän äärelle 42
7.6 Yhteistyötä koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaan 43
7.7 Yhteyksien vahvistamista yhteiskunnan varhaiskasvatukseen 43
7.8 Jumalanpalveluskasvatus punaiseksi langaksi 44
7.9 Musiikin rikkaus kirkon varhaiskasvatuksessa 45
7.10 Taide ja ilmaisu avaavat mitä sanat eivät tavoita 46
7.11 Ympäristökasvatus on osa kaikkea toimintaa 47
8 Loppurukous 49
9 Lähteet 50

Esipuhe

Kirkon kasvatuksen ja nuorisotyön toimikunta asetti Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisryhmän, jonka tehtävänä oli linjata 31.12.2007 mennessä kirkon varhaiskasvatuksen kokonaisuutta ja kehittää työn sisältöjä.

Kehittämisryhmän puheenjohtajana ovat toimineet Kirkkohallituksen varhaiskasvatussihteerit Anna-Liisa Ohtamaa ja Mirkka Torppa ja jäseninä:

Ann-Mari Holländer, työalasihteeri, Kirkon ruotsinkielisen työn keskus
Minna Kaihlanen, lapsityönohjaaja, Tampereen srk-yhtymä
Risto Leppänen, pastori, Liedon srk
Matti Mikkola, kasvatuksen hiippakuntasihteeri, Tampereen hiippakunta
Seija Saarinen, kouluttaja, Seurakuntien Lapsityön Keskus ry
Aila Suomalainen, lastenohjaaja, Hakunilan srk
Leena Vainionpää, lehtori, Turun kristillinen opisto
Ritva Pajunen, sihteeri, Kasvatus ja nuorisotyö.

Lisäksi työryhmään nimettiin pysyviksi asiantuntijajäseniksi:
Marja-Leena Toivanen, johtaja, Kirkkohallitus/Kasvatus ja nuorisotyö
Kalevi Virtanen, pääsihteeri, Seurakuntien Lapsityön Keskus ry
Päivi Vuorelma, lapsityönohjaaja, Helsingin srk-yhtymä
Asiantuntijana on toiminut myös Martti Häkkänen, lehtori, Seurakuntaopiston lapsityön instituutti.

Myös Kirkkohallituksen Kasvatuksen ja nuorisotyön lapsityön tiimi osallistui työskentelyyn. Asiakirjan lopussa olevat rukoukset on kirjoittanut Tytti Issakainen.

Linjaavan kehittämissuunnitelman valmisteleminen aloitettiin syksyllä 2006 pohtimalla ja kartoittamalla kirkon varhaiskasvatuksen nykytilannetta ja toimintamuotoja. Lähtökohtana työskentelyssä oli kirkon lapsi- ja nuorisotyön strategia sekä valtakunnallinen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet –asiakirja (Vasu).

Työryhmä laati asiakirjasta väliraportin, josta pyydettiin syksyllä 2007 palautetta eri asiantuntija- ja toimijatahoilta. Asiakirja oli esillä internetissä avointa kommentointia varten syyskuun 2007 ajan. Myös Kirkon kasvatuksen ja nuorisotyön toimikunta antoi palautetta asiakirjasta. Väliraportista annetun palautteen pohjalta työryhmä muokkasi ja tarkensi asiakirjan sisältöä ja ilmaisumuotoja. Asiakirjan nimeksi tuli ”Lapsi on osallinen”. Näin liitytään myös koko kirkon yhteiseen strategiaan 2015 Meidän kirkko. Osallisuuden yhteisö.

Asiakirja on kaksiosainen: Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämissuunnitelma on tiivistelmä, joka esittelee lyhyesti kirkon varhaiskasvatusta ja sen kehittämisen painopisteitä. Se on tarkoitettu vanhemmille, seurakunnan luottamushenkilöille ja yhteistyökumppaneille. Laajempi Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisen asiakirja on suunnattu erityisesti seurakuntien työntekijöille sekä kouluttaville tahoille. Tämä asiakirja laajentaa ja syventää esitteessä mainittuja asioita ja sisältää tarkempia kirkon varhaiskasvatuksen eri toimintamuotoihin liittyviä kehittämistavoitteita.

Työryhmän kokouksessa 3.12.2007 asiakirjan viimeisin versio hyväksyttiin. Asiakirja käsiteltiin ja hyväksyttiin Kirkon kasvatuksen ja nuorisotyön toimikunnassa 29.1.2008 ja julkistettiin 3.3.2008.

Kirkon työssä varhaiskasvatus on hyvin merkittävä toiminta-alue. Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisen asiakirjan tarkoituksena on kannustaa ja innostaa seurakuntia aktiivisesti suuntaamaan eteenpäin varhaiskasvatustyötä sekä laatimaan asiakirjaa hyödyntäen omia, paikallisista lähtökohdista nousevia kehittämissuunnitelmia.

I JOHDANTO

Lapsena oleminen on tärkeämpää kuin se, mitä lapsesta joskus tulee. Lapsena oleminen on jatkuvaa kasvua ja elämän ihmeellisyyden ihmettelyä. Lapsuus ja koko ihmiselämä on kuin suuri seikkailu tai leikki, jonka kulkua emme aina pysty ennakoimaan. Siksi turvallisen matkanteon apuna on hyvä olla mukana suunnitelma ja kumppaneita. Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämissuunnitelma ja kehittämisen asiakirja on yksi sellainen.

Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisen materiaalikokonaisuus on jaettu 1. tiiviiseen Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämissuunnitelmaan ja 2. laajempaan Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisen asiakirjaan.

Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisessä haastetaan varhaiskasvatuksen toimijoita arvioimaan ja kehittämään varhaiskasvatuksen kokonaisuutta omassa toimintaympäristössään. Esitetyn vision, kehittämissuunnitelman ja kehittämiseen liittyvän asiakirjan edistäminen on tärkeä kirkon varhaiskasvatuksen toimijoiden yhteinen tehtävä. Ydinkysymyksenä on, miten seurakunnissa toteutetaan kasteopetusta, miten kohdataan lapsen hengellisyys, vastataan lasten ja perheiden tarpeisiin ja löydetään uudenlaisia ratkaisuja lasten ja perheiden mahdollisuuksiin kohdata Jumala.

Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisen asiakirjassa käsitellään kirkon varhaiskasvatuksen lähtökohtia, nykytilannetta, haasteita, visiota ja kehittämissuunnitelmaa. Lähtökohdilla kuvataan, mihin kirkon varhaiskasvatus perustuu. Nykytilanteen kuvauksessa esitellään kirkon varhaiskasvatuksen laajuutta, sisältöjä ja laatua. Visio on näky tulevaisuudesta, johon kirkon varhaiskasvatuksessa halutaan pyrkiä. Kehittämissuunnitelma ja toimintamuotoihin liittyvät kehittämiskohdat ovat kooste painotuksista, joita noudattamalla pyritään vision kuvaamaan tilanteeseen.

Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämissuunnitelma ja Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisen asiakirja on tarkoitettu kirkon varhaiskasvatuksen toimijoiden linjaavaksi tueksi seurakunnissa, seurakuntayhtymissä, hiippakunnissa, järjestöissä, oppilaitoksissa ja keskushallinnossa. Niitä voidaan käyttää myös muiden varhaiskasvatuksen toimijoiden kanssa tehtävässä yhteistyössä. On myös tärkeää ottaa vanhemmat ja lasten perheet mukaan keskusteluun ja kumppanuuteen seurakunnan varhaiskasvatuksen kehittämiseksi.

Eri tahot voivat oman toimintaympäristönsä kehittämisprosessissa käyttää apuna tässä asiakirjassa esitettyjä kysymyksiä ja kirkon varhaiskasvatuksen mahdollisuuksia. Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisprosessiin kutsutaan mukaan

- ✓ yksittäinen kirkon varhaiskasvatuksen työntekijä
- ✓ varhaiskasvatuksen työtiimi tai työntekijäjoukko seurakunnassa
- ✓ seurakunta tai seurakuntayhtymä sekä varhaiskasvatuksesta vastaava johtokunta tai muu elin

- ✓ hiippakunta
- ✓ valtakunnalliset toimijat.

Keskustelun lisäksi seurakuntien varhaiskasvatuksen toimijat haastetaan työstämään ja toimeenpanemaan

- ✓ *oman seurakunnan varhaiskasvatuksen kehittämissuunnitelma, linjaus tai pohdinta*

jossa mm. käsitellään varhaiskasvatuksen tilannetta, visiota ja ajankohtaisia kehittämiskohtia oman seurakunnan näkökulmasta.

Asiakirjassa tulevat erityisesti esiin seuraavat kirkon varhaiskasvatukseen keskeisesti liittyvät keskeiset käsitteet:

kirkon varhaiskasvatus (kappale 2.1, s 9)
kasteopetus (kappale 2.2, s. 10)
kristillinen kasvatus (kappale 2.2, s. 10)
lapsen hengellisyys (kappale 2.3, s. 12)
uskontokasvatus (kappale 3.1, s. 14)
osallisuus (kappale 5.2, s. 23)
kokonaisvaltainen hyvinvointi (kappale 5.2, s. 23)
lapsen tapa oppia (kappale 5.2, s. 23)

2 KIRKON VARHAISKASVATUKSEN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Kirkon varhaiskasvatus

Kasvatustyötä tekemällä kirkko uusintaa ja välittää uskon traditiota sukupolvilta toisille ja auttaa eri-ikäisiä ihmisiä elämään mielekkäästi. Elämän mielekkyyden kirkko uskoo löytyvän Jumalan rakkaudesta ja lähimmäisen rakastamisesta Kristuksen antaman esimerkin ja opetuksen mukaisesti. Kristillinen kirkko on ollut alusta lähtien kasvattava kirkko. Kirkon kasvatustoiminnassa on ollut erilaisia painotuksia ja kasvatustyö on uusiutunut sekä elänyt vallitsevien kasvatus- ja oppimiskäsitysten mukana. Kuitenkin lähtökohtana on aina ollut kirkon oma arvopohja ja kristillisen uskon keskeisistä sisällöistä lähtevät tavoitteet.

Tällä hetkellä pienten, pääsääntöisesti alle kouluikäisten, lasten ja heidän perheidensä tai läheistensä kanssa tapahtuvaa kasvatusta kutsutaan kirkon varhaiskasvatukseksi. Kirkon varhaiskasvatus on kristillisestä uskosta ja siihen liittyvistä arvoista nousevaa kasvatuksellista vuorovaikutusta. Tässä ihmiselämän varhaisvuosien kasvatustyössä korostuu uskon tradition jakaminen, kasvatuksen kokonaisvaltaisuus, lapsilähtöisyys ja perheen arvostaminen. Lapsuutta pidetään kirkossa tärkeänä ja merkityksellisenä elämänvaiheena. Lapsella on oikeus lapsena oloon, leikkiin ja lapsuuden ilon kokemuksiin. Hänen ei tarvitse olla isompi tai kokeneempi kuin hän on. Kirkon varhaiskasvatus alkaa jo ennen lapsen syntymää ajatuksissa, rukouksissa sekä työotteena ja jatkuu koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaan, perheen jumalanpalveluksiin ja pyhäkoulutoimintaan sekä varhaisnuorisotyön toimintaan saakka. Näin kirkon varhaiskasvatus kokoaa sekä alle kouluikäisiä että kouluikäisiä lapsia perheineen mukaan seurakunnan toimintaan. Kristillisen kasvatuksen sisällöllinen, menetelmällinen ja vuorovaikutuksellinen jatkumo muodostaa lapselle turvallisen Jumala-käsityksen sekä auttaa elämään seurakunnassa ja kasvamaan kristittynä ikä- ja kehityskauden erityispiirteiden mukaan niin, että uusi tieto rakentuu vanhan tiedon varaan.

Kirkon varhaiskasvatukseen liittyy läheisesti kasvatuskumppanuus lapsen perheen kanssa. Tämä kumppanuus on myös ”kastekumppanuutta”, sillä kastaessaan lapsia seurakunta sitoutuu tukemaan kastettua lasta, hänen vanhempiaan ja kummejaan kristillisessä kasvatuksessa. Kaste- ja kasvatuskumppanuus on vuorovaikutusta, läsnäoloa ja rinnakkaineloa perheen ja seurakunnan välillä. Kumppanuus on kunnioittavaa ja kirkon varhaiskasvatustoiminta on avointa kaikkien kotien lapsille. Kasvatuskumppanuus luo lapselle kokonaisvaltaisemman ja yhtenäisemmän ymmärryksen eri kasvuympäristöissä tapahtuvasta kasvatuksesta ja kristillisestä elämästä.

Kirkon varhaiskasvatus toteutuu tällä hetkellä 1. arkisin kerhomuotoisena, 2. sisältöalueisiin painottuvana, 3. sunnuntaisin jumalanpalvelukseen ja pyhäkouluun liittyvänä, 4. loma-aikoihin painottuvana, 5. perheitä tukevana toimintana ja 6. yhteistyöhön painottavana työotteena. Kirkon varhaiskasvatuksen toimintoja tällä hetkellä ovat muun muassa päiväkerhotoiminta, erilaiset perhekerhot, pyhäkoulut, koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta, lapsille ja perheille suunnatut jumalanpalvelukset ja kirkkohetket, varhaiskasvatuksen musiikkikasvatus, kristillinen kotikasvatus, yhteydenpito lapsiperheisiin, lapselle ja hänen läheisilleen suunnatut tapahtumat, varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen tukeminen, yhteistyö yhteiskunnan varhaiskasvatuksen toimijoiden kanssa, lasten retki- ja leiritoiminta, lasten kesäkerhotoiminta, lapsille suunnatut toimintakerhot sekä erilaiset paikalliset toiminnot, jotka kehittyvät jatkuvasti.

Kirkon varhaiskasvatustoiminta on erityisesti lastenohjaajien, lapsityönohjaajien ja lapsi- ja perhetyön pappien osaamisalue, jonka sisältönä on kristillinen kasvatus varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Kirkon varhaiskasvatuksessa jokaisen työntekijän kasvatusajattelu ja kristilliset arvot tulevat näkyväksi hänen työssään.

Käsite kirkon varhaiskasvatus on ollut käytössä kirkon kasvatustyön piirissä 1960-luvulta lähtien. Tätä käsitettä käyttämällä halutaan korostaa kokonaisvaltaista kristillisen varhaiskasvatustoiminnan ajattelua, johon perusluhtökohtana kuuluu kasvatuskumppanuus lapsen perheen kanssa. Viimeisinä vuosikymmeninä käsitteen rinnalla on käytetty termiä lapsi- ja perhetyö, joka edelleen tulee elämään kirkon varhaiskasvatus -käsitteen kanssa. Koska tämän asiakirjan tehtävänä on nähdä kirkon varhaiskasvatuksen tulevaisuudensuuntia, on nähty ajankohtaiseksi painottaa käsitettä kirkon varhaiskasvatus.

2.2 Lapsen oikeus kristilliseen kasvatukseen

Kirkon varhaiskasvatuksen raamatullisina lähtökohtina ovat kaste- ja lähetyskäsky (Matt. 28:18-20) ja lasten evankeliumi (Mark. 10:13-16). Jeesus asetti lapsen uskon esikuvaksi aikuisille (Matt. 18:1-6) ja tämän mallin mukaan kirkon varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja kunnioitetaan lasta omanlaisena itsenään. Kristillisen ihmiskäsityksen mukaan ihminen on luotu Jumalan kuvaksi ja elämään yhteydessä Luojaansa. Jokainen lapsi, nuori ja aikuinen on ainutlaatuinen ja jokaisen ihmisen elämä on arvokasta. Kirkon varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan jokaisen lapsen ja perheen yksilöllisyyttä ja arvoa. Psalmin 139 mukaan lasta kunnioitetaan Jumalan luomana kallisarvoisena ihmeenä. Raamatun mukaan lapset ovat lahja ja vanhempien sekä muiden aikuisten tärkeä tehtävä on pitää hyvää huolta lapsista. (1.Moos 4:1, 1.Sam 1:27). Kristillinen kasvatus on kristilliseen uskoon ja sen lähtökohtiin keskittyvää kasvatusta.

Kirkon varhaiskasvatus perustuu kasteessa saatuun vanhempien, kummien ja seurakunnan yhteiseen tehtävään pitää huolta kastetusta lapsesta opettamalla ja kasvattamalla häntä yhdessä. Tätä kumppanuudessa toteutuvaa kasvatusta kutsutaan kasteopetukseksi. Sen perustana on kaste- ja lähetyskäsky.

Kirkon jäseneksi ja Jumalan lapseksi tullaan kasteessa. Kasteessa

ihmisestä tulee kristitty, sekä kotiseurakuntansa että maailmanlaajuisen kirkon jäsen. Kastetut ovat tasa-arvoisia seurakunnan jäseniä. Kirkkolain (KL 4:1) mukaan kaste on yksi kirkon luovuttamattomista tehtävistä. Kirkon varhaiskasvatuksen toteutuminen seurakunnissa perustuu kirkkojärjestyksessä (KJ 3:1, KJ 3:2) vanhemmille annettuun tehtävään antaa lapselle kristillistä kasvatusta ja kirkon tunnustuksen mukaista opetusta sekä kummeille ja seurakunnalle annettuun tehtävään tukea vanhempia tässä kasvatus- ja opetustyössä. Seurakunnan tulee myös huolehtia eri-ikäisten seurakunnan jäsenten kristillisestä kasvatuksesta ja hengellisen elämän hoitamisesta. Kirkon varhaiskasvatus ja kotien kristillisen kasvatuksen tukeminen ovat näin kirkon perustehtäviä. Kastettuna seurakuntansa jäsenenä lapsella on oikeus saada kotiseurakunnassaan ja kodissaan kristillistä opetusta ja kasvatusta. Kirkon varhaiskasvatus on kasteeseen perustuvaa kumppanuutta, mutta kirkon lähetystehtävän mukaisesti toimintaan ovat tervetulleita ja mukaan kutsutaan myös ne, joita ei ole kastettu tai jotka edustavat muita uskontoja.

Kirkon lapsi- ja nuorisotyön strategiassa 2010 korostetaan osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja rakastavaa välittämistä lapsesta ja nuoresta. Kirkon kasvatustyön pyrkimyksenä on edistää lasten, nuorten ja heidän kotiensa mahdollisuuksia kohdata armollinen Jumala ilman ehtoja.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategian 2015 mukaan kirkko on osallisuuden yhteisö. Kirkko kutsuu kaikkia Jumalan yhteyteen ja rohkaisee välittämään lähimmäisistään ja kantamaan vastuuta koko luomakunnasta. Osallisuuden yhteisönä kirkko on avoin kaikille ja toimii vuorovaikutuksessa ympäröivän maailman kanssa. Kirkon arvoiksi määritellään 1. Pyhän kunnioitus, 2. vastuullisuus, 3. oikeudenmukaisuus ja 4. totuudellisuus. Kirkon visiona on, että kirkon jäsenet näkevät kirkkonsa arvon ja kuulevat siellä Jumalan äänen. Kirkkoon tullaan löytämään vastauksia elämän suuriin kysymyksiin ja sieltä lähdetään palvelemaan Jumalan maailmaa. Kirkon suuntaviivoina vuoteen 2015 ovat jäsenten hengellisen elämän vahvistaminen ja ylläpitäminen, kirkon jäsenten sitoutuminen vastuuseen heikommista, kirkon jäsenyyden merkityksen vahvistaminen, vuorovaikutuksen lisääminen kirkon viestinnässä, toimintaa palvelevien rakenteiden kehittäminen ja kirkon uudistumisen jatkuminen. Nämä strategiassa asetetut lähtökohdat ohjaavat myös kirkon varhaiskasvatuksen kehittämistyötä.

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus ja kehittämiskeskus Stakes on laatinut Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Vasu) yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön, opetusministeriön ja opetushallituksen sekä Kuntaliiton, Kirkkohallituksen ja muiden asiantuntijatahojen kanssa. Vasu on varhaiskasvatuksen sisällöllisen kehittämisen ja ohjauksen väline ja sen tavoitteena on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteuttamista koko maassa. Kirkon varhaiskasvatuksessa sitoudutaan valtakunnallisen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet -asiakirjan mukaiseen varhaiskasvatusajatteluun siten, että kirkon varhaiskasvatuksen ensisijaisena perustana on kirkon oma arvopohja ja kristillisen uskon keskeisistä sisällöistä lähtevät tavoitteet. Vasu-asiakirjan mukaan varhaiskasvatuksen ensisijaisena tavoitteena Suomessa on lisätä lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Kun lapsi voi hyvin, hänellä on mahdollisimman hyvät kasvun, kehittymisen ja oppimisen edellytykset. Saadessaan toimia itselleen ominaisella ja motivoivalla tavalla lapsen hyvinvointi lisääntyy.

YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen (1998) 14. artiklassa taataan lapselle ajattelun, omantunnon ja uskonnon vapaus. Sopimuksen 27. artiklassa tunnustetaan lapsen oikeus hänen ruumiillisen, henkisen, hengellisen, moraalisen ja sosiaalisen kehityksen kannalta riittävään elintasoon ja tästä elintasosta vanhempien on velvollisuus huolehtia. Näin lapsella on oikeus saada oman uskontonsa mukaista ohjausta, tukea ja kokemuksia. Tämä kristillinen kasvatustehtävä on seurakunnan ja lapsen vanhempien tärkeä velvollisuus lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja terveyden ylläpitämiseksi.

2.3 Lapsen hengellisyys

Lapsen hengellisyys on ihmettelyä, ihailua, valppautta, tutkimista ja leikkimistä. Siihen liittyy herkkyys havaita kauneutta, pyhyyttä, näkymätöntä ja tuonpuoleista. Hengelliseen alueeseen kuuluvat olennaisesti mysteerit, symbolit, mielikuvitus, lapsen ja aikuisen varhainen vuorovaikutus sekä toistuvat rituaalit.

Lapsen hengellinen herkkyys kehittyy arkielämän tilanteissa kotona, seurakunnassa tai muussa varhaiskasvatusympäristössä. Siihen vaikuttaa keskeisesti aikuisen ja lapsen varhainen vuorovaikutussuhde. Lapsen hengellisyyteen kuuluu tapa kohdata Jumala arjen keskellä; nähdä jokapäiväisten asioiden syvempiä merkityksiä ja herkkyys jumalanpalveluselämän kokemisessa, rukouksessa ja uskonnollisten symbolien ymmärryksessä. Hengellisyys on lapselle luontainen piirre. Lapsen maailmassa hengellisyydelle herkistäviä tapahtumia voivat olla tavalliset arjen tilanteet tai riemu, pelko, kuolema, varjelus ja Pyhät hetket tai kokemukset. Myös jotkut toiminnat kuten jumalanpalvelukseen osallistuminen, ehtoollinen, rukous, laulaminen, leikkiminen tai liikkuminen voivat edistää lapsen hengellisyyden puhkeamista. Kasvatus ja vuorovaikutus joka vahvistaa lapselle luontaista tapaa toimia, vapauttaa lapset käyttämään omaa mielikuvitustaan, luovuuttaan ja suuntautumaan hengellisesti. Elämyksellisyyden rinnalla lapsi tarvitsee tietoa oman kirkon uskon sisällöistä ja tavoista sekä kokemuksia jumalanpalveluselämään ja seurakuntaelämään osallistumisesta. Elämyksellisyys, kokemukset ja tieto yhdessä rakentavat lapsen kristillistä identiteettiä.

Kristilliseen uskoon ja hengellisyyteen liittyvät asiat ajankohtaistuvat jokaiselle lapselle omanlaisessa rytmissään, joka on yhteydessä lapsen kasvuun ja kehitykseen sekä kasvuympäristöön ja vuorovaikutukseen. Varhaiskasvatuksessa annetaan rauhassa aikaa ja tilaa lapselle kohdata ja kokea uskonnollisia asioita turvallisesti, pohtia uskonnollisia asioita yksin tai yhdessä sekä kysellä aikuiselta. Kodin ja varhaiskasvatusympäristön yhteistyö ja samansuuntaisuus lapsen kristillisessä kasvatuksessa luovat lapselle kokonaisvaltaista ymmärrystä uskosta ja kristillisestä elämästä ja tukevat lapsen kristillisen identiteetin muodostumista.

Lapsen hengellisen herkkyyden tiedostaminen ja hyödyntäminen on kasvattajan tärkeä taito. Kasvattajan on tunnettava lapsen kehitykselliset valmiudet käsitellä hengellisiä asioita ja nähtävä, milloin lapsi on erityisen avoin tai herkistynyt hengellisesti. Ryhmätoiminnassa hiljentyminen sekä esteettiset ja aistikokemukset voivat ohjata lasta hengelliseen virittyneisyyteen. Kokemuksellisuus ja aistien käyttö ovat lapselle merkityksellinen tapa oppia ja

elää. Lapselle on myös luonnollista keskittyä ja paneutua tilanteisiin. Tällöin esimerkiksi Raamatun kertomukseen liittyvä pohdinta-, toiminta- tai leikkitilanne voi viedä lapsen mukaansa syvään hengelliseen kokemukseen. Aikuisen tärkeä tehtävä on edistää herkistävien tilanteiden syntymistä ja seurata lasta niissä turvallisesti. Lapselle luonteva hengellisyys on kokonaisvaltaista elämistä yhteydessä Jumalaan, ei määriteltyjä tilanteita.

2.4 Juuret pyhäkoulutyössä

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon varhaiskasvatuksen juuret ovat pyhäkoulutyössä, jota on tehty Suomessa 1780-luvulta lähtien. Päiväkerhotyö syntyi vuonna 1945 osin sosiaalisista tarpeista, mutta erityisesti tavoitteena on ollut tukea koteja lasten kristillisessä kasvatuksessa. Ensimmäiset äiti-lapsikerhot syntyivät 1960-luvulla. Vuosien aikana kirkon varhaiskasvatus on organisoitunut ja laajentunut seurakunnissa. 1980-luvulla alettiin puhua laaja-alaisesta lapsityöstä sekä lapsi- ja perhetyöstä, jonka piiriin kuului mm. pyhäkoulun ja päiväkerhon lisäksi perhetyö ja iltapäiväkerhot. Lisäksi 1980-luvulla uudeksi alueeksi tuli yhteiskunnan varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen tukeminen. Vuosituhannen vaihteessa vahvistui käsite kirkon varhaiskasvatus, jonka mukaan kasvatus on kokonaisuus, johon kuuluu lapsen kasvatus, hoito ja opetus ja johon läheisesti liittyy kasvatuskumppanuus perheen kanssa. Vuonna 2007 varhaiskasvatus on merkityksellinen osa seurakuntien toiminnan ja talouden kokonaisuutta. Lisäksi yhteiskunnassa pidetään seurakuntia keskeisenä ja arvostettuna varhaiskasvatuksen toimijana.

3 KIRKON VARHAISKASVATUKSEN NYKYTILANNE

3.1 Kirkon varhaiskasvatuksen kokonaisuus

Seuraavassa esitellään yleisimpiä kirkon varhaiskasvatuksen sisältöjä ja toimintamuotoja.

Kristillinen kotikasvatus

Kirkon uskonperintö on välittynyt aikaisemmalta sukupolvelta nuoremmalle niin, että perinnettä on aina lainattu ja uudistettu. Koti ja oma perhe ovat lapsen tärkein kasvuympäristö. Vanhempien merkitys lapsen kasvulle, hyvinvoinnille ja arvojen muodostumiselle on ensisijaista. Ihminen toistaa usein koko elämänsä ajan kotona oppimiaan malleja. Lapseen vaikuttavat merkityksellisesti vuorovaikutussuhde vanhempaan, keskustelut, lapsen todesta ottaminen, oikean ja väärän pohdinta sekä anteeksi antamisen ja saamisen käytännöt. Kristillisen kotikasvatuksen piiriin kuuluu muun muassa kodin rukouselämä (iltarukous, ruokarukous, kodin hartaudet), kirkkovuoden juhlien vietto, Raamatun luku, virret, jumalanpalveluselämään osallistumien, kirkolliset toimitukset, kristillinen tapakulttuuri ja erilaiset elämään liittyvät keskustelut.

Perheiden kanssa tehtävä yhteistyö

Kirkon varhaiskasvatuksessa pidetään tärkeänä lapsen kiinteää suhdetta vanhempiinsa ja muihin läheisiinsä. Siksi toiminnan lähtökohtana on kumppanuus ja yhteistyö perheiden kanssa kasteessa saadun yhteisen opetus- ja kasvatustehtävän mukaisesti. Käytännössä yhteistyö toteutuu keskusteluina, kohtaamisina, perheitä tai vanhempia kokoavassa toiminnassa, jumalanpalveluselämässä, kirkollisissa toimituksissa ja erityisenä tukena lapselle tai perheelle esimerkiksi diakoniatyön ja perheneuvonnan piirissä. Yhdessä perheen kanssa jaettavia ja edistettäviä asioita ovat muun muassa tieto ja ymmärrys lapsesta, arvot, kasvatustavat ja -sisällöt, perheen elämän tukeminen ja kristillisen kasvatuksen vahvistaminen. Yhteistyössä ja kumppanuudessa lapsen vanhemmat ja työntekijät ovat tasavertaisia, mutta erilaisia lapsen tuntijoita. Lapselle läheisten aikuisten toimiva yhteistyösuhde kannattelee lapsen elämistä kotona ja seurakunnassa.

Kasteeseen liittyvä yhteistyö, pikkulapsityö

Kasteessa alkanutta seurakuntayhteyttä pidetään yllä koko varhaislapsuuden ajan. Kirkon varhaiskasvatuksen näkökulmasta tämä jatkumo alkaa kastekeskustelusta ja päättyy kouluun siunaamiseen. Kastetilaisuus ja siihen liittyvä keskustelu on erityinen mahdollisuus kohdata perhe, isovanhemmat ja kummit merkityksellisessä elämäntilanteessa. Kastepapin yhteydenpito painottuu kastetta edeltävään toimituskeskusteluun ja yhteydenpitoon kasteen

jälkeen. Eri työntekijäryhmät yhdessä tukevat ja kohtaavat pikkulapsiperheitä erilaisissa tilanteissa, toiminnoissa ja elämävaiheissa. Keskeisimpiä kasteen jälkeisiä yhteydenpitomuotoja ovat tällä hetkellä vauvakirkot, kummikirkot, kutsut seurakunnan toimintaan, syntymäpäiväonnittelut ja seurakunnassa järjestettävät syntymäpäiväjuhlat. Monet seurakunnat aloittavat yhteydenpidon lasta odottavaan perheeseen neuvolatoiminnassa tai odotusaikaan liittyvässä ryhmätoiminnassa.

Perhekerho

Perhekerho on monimuotoinen lasten ja heidän läheistensä kohtauspaikka. Seurakunnan perhekerhotoimintaa voidaan kutsua myös mm. avoimeksi kerhoksi, avoimeksi päiväkerhoksi tai vanhempi-lapsikerhoksi. Vanhempi, myös isovanhempi tai perhepäivähoitaja osallistuu kerhoon lapsen kanssa. Perhekerho sisältää yhteisen kirkkohetken, erilaista tekemistä tai teemojen käsittelyä sekä yhdessä olemista samassa elämäntilanteessa olevien kanssa. Perhekerhoihin ei yleensä ilmoittauduta ja ryhmän kokoonpano vaihtelee eri kerroilla. Perhekerho on lapsiperheille matalan kynnyksen seurakunta. Perhekerhon pohjalle on muotoutunut mm. ensi kertaa vanhemmaksi -ryhmiä, vauvaryhmiä ja sisällöltään eri tavoin painottuneita ryhmiä.

Päiväkerho

Päiväkerho on lapsen kasvupaikka, jossa toimitaan kumppanuudessa hänen perheensä kanssa. Kerhossa painottuvat lapsesta välittäminen, lapsuuden ilon kokemukset ja lapsen hengellisen herkkyyden vaaliminen. Päiväkerho rakentaa lapsen kokemusta seurakunnasta, jossa hän tulee kohdatuksi kokonaisvaltaisesti ikäkaudelleen merkityksellä tavalla. Päiväkerholaiset kokoontuvat arkisin kaksi – neljä kertaa viikossa leikkimään, hiljentymään ja toimimaan. Kerhoarkeen kuuluu monenlainen toiminta, jonka sisältöä luovat aikuiset yhdessä lasten kanssa. Ryhmässä syntyvät ystävyyssuhteet ovat lapselle tärkeitä, samoin lämmin suhde lastenohjaajiin. Päiväkerholaiset ovat iältään 3-6 -vuotiaita.

Pyhäkoulu

Pyhäkoulu on seurakunnan järjestämää pienten ja kouluikäisten lasten toimintaa, jolla on lasten jumalanpalveluksen luonne. Pyhäkoulu toteutuu perinteisesti sunnuntaisin, mutta nykyään myös arkisin esimerkiksi kaakaopyhäkoulun muodossa. Pyhäkoulussa keskeinen elementti on hiljentyminen sekä lapsille sopivat ja sovelletut raamatunkertomukset. Pyhäkoulussa opitaan elämän perusasioita kuten kiitollisuutta, toisten kunnioittamista, itsensä arvokkaaksi kokemista ja Jumalan hyvyyteen ja huolenpitoon luottamista. Pyhäkoulu on lapselle paikka hiljentyä ja olla Jumalan hoidettavana.

Leiri- ja kesätoiminta

Lasten ja perheiden leiritoiminta toteutuu seurakunnissa ympäri vuoden. Lapsille suunnatut leirit ovat päiväleirejä tai yön yli kestäviä leirejä, minne pienet lapset osallistuvat yleensä vanhempansa kanssa. Perheleireillä on yleensä sekä perheille suunnattua yhteistä ohjelmaa että lapsille ja vanhemmille toteutettua omaa toimintaa. Perheleirit vahvistavat perheyhteyttä, tukevat kristil-

listä kasvua ja antavat mahdollisuuden virkistykseen. Lasten kesätoiminnassa painottuvat kristillisen kasvatuksen lisäksi iloiset kesäkokemukset, ryhmässäolo sekä turvallisen aikuisen seura. Lasten kesätoiminta toteutuu arkisin kesäkerhoina ja päiväleireinä, yön yli kestävinä leireinä, retkinä, jumalanpalvelus-elämään ja kirkkotiloihin liittyvänä toimintana ja erilaisina kesätempauksina.

Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta

Nykyisten säädösten mukaan aamu- ja iltapäivätoiminta on tarkoitettu ensimmäisen ja toisen vuosiluokan oppilaille sekä kaikkien vuosiluokkien erityisoppilaille. Seurakunnat ovat yksi kuntien aamu- ja iltapäivätoiminnan palvelun tuottajista. Lisäksi on seurakuntia, jotka järjestävät aamu- ja iltapäivä-toimintaa omakustanteisesti. Toiminnassa painottuvat turvallisen aikuisen jatkuva läsnäolo koulupäivän jälkeen, kristilliset sisällöt, lepo ja hiljentyminen, leikki, monipuolinen ja virkistävä toiminta sekä välipala. Aamu- ja iltapäivä-toiminta nivoutuu kirkon varhaiskasvatuksen ja kirkon varhaisnuorisotyön toiminnan piiriin.

Yhteydet yhteiskunnan varhaiskasvatukseen

Seurakunnan varhaiskasvatuksen työntekijät tekevät aktiivisesti yhteistyötä kunnan varhaiskasvatuksen toimijoiden kanssa. Yhteistyö toteutuu mm. varhaiskasvatuksen kunnallisessa kehittämisessä, toiminnallisessa yhteistyössä sekä varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen mentoritoiminnassa ja muussa uskontokasvatuksen tukemisessa. Seurakunnat osallistuvat kuntakohtaisten varhaiskasvatussuunnitelmien työstämiseen ja tukevat päivähoitoyksiköiden uskonnollis-katsomuksellisen orientaation pohdintaa yksikkökohtaisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Uskontokasvatus on yhteiskunnan kasvatus- ja opetusjärjestelmien antamaa kulttuurikasvatusta, jonka keskeisenä tehtävänä on uskonnollisen ja katsomuksellisen yleissivistyksen tarjoaminen. Päivähoitolain (36/1976) mukaan päivähoidon tulee edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä sekä tukea lapsen esteettistä, älyllistä, eettistä ja uskonnollista kasvatusta. Uskonnollisen kasvatuksen tukemisessa on lain mukaan kunnioitettava lapsen vanhempien tai holhoojan vakaumusta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) määritellään katsomukseen liittyviksi sisällöllisiksi orientaatioiksi eettinen orientaatio ja uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2000) säädetään, että esiopetukseen sisältyy eettistä kasvatusta, kulttuurista katsomuskasvatusta ja uskontokasvatusta sekä sille vaihtoehtoista elämänkatsomustietokasvatusta.

Jumalanpalveluskasvatus kirkon varhaiskasvatuksessa

Jumalanpalveluskasvatus toteutuu kokonaisvaltaisesti kaikessa kirkon varhaiskasvatuksessa. Jumalanpalveluselämä on kaikkea seurakunnan kokoontumisiin ja kotiin kuuluvaa hartauselämää. Jumalanpalveluskasvatus tarkoittaa tukea eri-ikäisille seurakuntalaisille, jotta he voivat liittyä ja sitoutua kirkon monimuotoiseen jumalanpalveluselämään. Rukous, Jumalan kohtaaminen, jumalanpalveluksen sisältö ja uskon traditioon osallistuminen ovat keskeinen osa lasten jumalanpalveluskasvatusta. Ehtoolliskasvatus on aina osa jumalanpalveluskasvatusta ja sen tavoitteena on auttaa lapsia ja perheitä ym-

märtämään syvemmin ehtoollisen merkitystä omassa uskonelämässä ja seurakuntayhteydessä. Suomessa lapset ovat voineet nauttia ehtoollista yhdessä vanhempiensa tai muun läheisen aikuisen kanssa vuodesta 1979 lähtien. Ehtoollinen välittää lapselle anteeksiantamuksen ja siunauksen kokemusta.

Musiikki kirkon varhaiskasvatuksessa

Musiikki on olennainen osa seurakuntien monipuolista jumalanpalveluselämää ja kirkon varhaiskasvatusta. Jumalanpalveluselämässä lapsi voi ilmaista uskoaan ja osallistua jumalanpalvelukseen luontevasti laulaen, soittaen, liikkuen tai kuunnellen. Musiikkikasvatuksen avulla lapsen musiikillinen ajattelu ja ilmaisu kehittyy ja musiikki tukee lapsen kokonaisvaltaista kasvua. Kanttorit vastaavat seurakuntien musiikkikasvatustyöstä ja sitä toteuttavat heidän kanssaan muut seurakuntien työntekijät. Seurakuntien lapsikuoroissa, soitinyhtyeissä ja muskareissa sekä lasten ja perheiden musiikkiryhmissä ja konserteissa luodaan tärkeitä musiikillisia kokemuksia lapsen elämään.

Taidekasvatus ja ilmaisu kirkon varhaiskasvatuksessa

Taiteella on mahdollisuus avata ja koskettaa lasta ja aikuista ymmärtämään sitä, mitä sanat eivät tavoita. Uskonnon ja taiteen symbolimaailmat ovat lähellä toisiaan ja uskonnolla ja estetiikalla on aina ollut elävä vuorovaikutus muun muassa kuvataiteen, musiikin, draaman, liikkumisen, kerronnan ja kirjallisuuden kautta. Lasten taidekasvatus tukee omien kykyjen löytämistä, uuden luomista ja itseilmaisua. Seurakunnassa se erityisesti avaa pyhyyden kokemista sekä mahdollisuutta symboliikan ja tradition syvään tavoittamiseen ja omaksumiseen.

Ympäristökasvatus kirkon varhaiskasvatuksessa

Ympäristökasvatus kirkossa perustuu kristilliseen luomisuskoon ja Raamatussa opetetaan ihmisille kohtuullista elämäntapaa. Kirkon varhaiskasvatukseen liittyvässä ympäristökasvatuksessa laajennetaan lapsen ympäristöön liittyviä kokemuksia, elämyksiä, tietoja ja taitoja sekä vastuullisuutta ja osallisuutta luomakunnasta. Se toteutuu kokonaisvaltaisesti liittyen erilaisiin konkreettisiin toimintoihin, jumalanpalvelus- ja hartauselämään, lapsen omatoimiseen työskentelyyn, paikallisiin erityispiirteisiin tai laajempiin painopisteisiin. Lasten ympäristökasvatus voi olla luomakunnan kauneuden ja pyhyyden kokemuksia, oikeudenmukaisuuden ja jakamisen opettelua, konkreettisia tekoja elinympäristön hyväksi sekä elintapojen tai luontosuhteen pohdintaa kristillisen opetuksen valossa. Varhaiskasvatusympäristössä ja kodissa saaduilla malleilla on keskeinen vaikutus lapsen luomakuntaan liittyviin asenteisiin ja omien toimintatapojen muodostumiseen.

3.2 Kirkon varhaiskasvatuksen toimijat

Kirkon varhaiskasvatus toteutuu kodeissa, seurakunnassa ja muissa varhaiskasvatusympäristöissä. Seurakunnissa toteutettava varhaiskasvatustoiminta täydentää vanhempien, isovanhempien, kummien ja muiden lapsen läheisten toteuttamaa kristillistä kasvatusta. Seurakunnissa lasten ja perhei-

den kanssa työskentelevät erityisesti lastenohjaajat, lapsityönohjaajat, pyhäkoulusihteerit, lapsi- ja perhetyön papit, muut seurakuntapapit, diakonit, kirkkomuusikot, lähetyssihteerit ja nuorisotyönohjaajat. Lisäksi toimijoina ovat vapaaehtoiset seurakuntalaiset ja lasten läheiset esimerkiksi pyhäkoulunopettajina, vapaaehtoisina kerhonohjaajina ja avustajina.

Lastenohjaajat

Lastenohjaajien koulutus alkoi vuonna 1970 piispainkokouksen hyväksymänä lastenohjaajakurssina, joka oli 350 tunnin pituinen. Tämän jälkeen lastenohjaajakoulutus on järjestetty 500 tunnin koulutussuunnitelmana, lastenohjaaja-leikinohjaajakoulutuksena, lastenohjaajan opintolinjana, lastenohjaajan perustutkintona ja lastenohjaajan ammatillisena perustutkintona. Tällä hetkellä lastenohjaajien koulutus toteutuu toisen asteen ammatillisena peruskoulutuksena vuonna 2001 voimaan tulleiden lapsi- ja perhetyön perustutkinnon (120 ov) perusteiden mukaisesti. Tutkinto kelpoistaa seurakuntien lastenohjaajan sekä kuntien varhaiskasvatuksen, koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan, lastensuojelun ja perhetyön tehtäviin. Lastenohjaajan tehtäviin seurakunnassa kuuluu muun muassa ohjaustyö arkisin kokoontuvissa lapsiryhmissä kuten päiväkerhossa, perhekerhossa ja koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnassa, pyhäkoulutyön tukeminen, kasteen jälkeinen yhteistyö lapsiperheiden kanssa, perhetyö, lasten retki- ja leiritoiminta, varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen tukeminen ja yhteistyö kunnan varhaiskasvatuksen kanssa.

Lapsityönohjaajat

Vuonna 1952 perustettiin ensimmäinen päiväkerhojen johtajattaren virka ja työala laajeni 1960-luvulla. Ensimmäinen päiväkerhon toiminnanohjaajakurssi pidettiin vuonna 1970. Vuonna 1990 piispainkokous teki päätöksen, että lapsityössä on kolmiportainen virka- tai toimirakenne: lastenohjaaja, lapsityönohjaaja ja lapsityönjohtaja. Vuosituhannen vaihteessa siirrettiin lapsityönohjaajan erikoistumiskoulutus Diakonia-ammattikorkeakoulun (Diak) erikoistumisopinnoiksi. Tämän myötä lapsityönohjaajien pohjakoulutusvaatimus määriteltiin ammattikorkeakoulu- tai korkeakoulutasoiseksi ja kristillisen varhaiskasvatuksen erikoistumisopinnot aloitettiin Diak'issa syksyllä 2002. Lapsityönohjaajan tehtävään yleensä kuuluu seurakunnan varhaiskasvatuksen kokonaisuuden kehittäminen ja johtaminen yhdessä lapsi- ja perhetyön papin kanssa sekä yhteistyö ja verkostoituminen kunnan varhaiskasvatuspalveluiden kanssa.

Lapsi- ja perhetyön papit

Lapsi- ja perhetyön papit ovat varhaiskasvatuksen toteuttajia seurakunnassa. Lapsi- ja perhetyön papin tehtäviin yleensä kuuluu seurakunnan lapsi- ja perhetyön kehittäminen ja johtaminen yhdessä lapsityönohjaajan kanssa. Käytännön toiminnan lisäksi hänen tehtäviinsä kuuluu jumalanpalveluselämän johtaminen lapsi- ja perhetyössä sekä teologinen ja uskonnonpedagoginen asiantuntijuus. Lapsi- ja perhetyön pappi yleensä huolehtii seurakunnan varhaiskasvatuksen työntekijöiden teologisesta ja raamattutiedollisesta osaamisesta ja sen tukemisesta sekä vahvistaa heidän identiteettiään hengellisen työn tekijöinä ja kristillisen tradition välittäjinä.

Valtakunnalliset ja hiippakunnalliset toimijat

Kasvatustoiminnasta hiippakunnissa vastaavat kasvatuksen hiippakuntasihteerit. Heidän tehtävänään on edistää, tukea ja kehittää kirkon kasvatuksen kokonaisuutta hiippakunnan alueella. Kirkon varhaiskasvatus on eräs hiippakuntasihteereiden työalueista kirkon kasvatustyön kokonaisuudessa.

Kirkon varhaiskasvatuksen ammattiryhmien valtakunnalliset yhdistykset osallistuvat alueen edunvalvontaan ja kehittämiseen eri tasoilla. Kirkon Lastenohjaajat ry kokoaa yhteen kristillisissä kirkoissa ja muissa kristillisissä organisaatioissa työskentelevät lastenohjaajat. Kirkon lapsityönohjaajat ry:n jäseniä ovat lapsityönohjaajan kelpoisuuden omaavat ja lapsityönohjaajina toimivat. Kirkon Lapsityön teologit ry on lapsityössä mukana olevien teologien yhteinen foorumi, jonka jäseneksi voi liittyä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tai muiden yhteisöjen lapsi- ja perhetyössä toimiva teologi.

Lapsi- ja perhetyön perustutkinnon koulutusta toteuttaa tällä hetkellä kymmenen kansanopistoa ja kaksi ammatillista oppilaitosta. Koulutus toteutuu opetussuunnitelmaperusteisena, näyttötutkintona, tai oppisopimus- tai näyttötutkintoon valmistavana koulutuksena. Kristillisen varhaiskasvatuksen erikoistumisopintoja toteuttaa tällä hetkellä Diak Etelän Järvenpään toimipaikka. Kouluttavat laitokset ovat perus- ja täydennyskoulutuksen lisäksi tiiviisti mukana kirkon varhaiskasvatuksen valtakunnallisessa kehittämisessä ja toteuttamisessa.

Seurakuntaopiston Lapsityön Instituutti (SLI) jatkaa vuonna 1936 toimintansa aloittaneen Pyhäkouluopiston työtä. Seurakuntaopiston Lapsityön Instituutti toteuttaa tällä hetkellä laaja-alaisesti kirkon varhaiskasvatukseen liittyvää lisä- ja täydennyskoulutusta, erilaisia tilauskoulutuksia sekä Kristillisen varhaiskasvatuksen erikoistumisopintoja yhteistyössä Diakonia-ammattikorkeakoulu Etelän kanssa.

Suomen evankelis-luterilaisten seurakuntien lapsityön keskus ry (SLK) on kirkollisen lapsi- ja perhetyön palvelu- ja yhteistyöjärjestö, joka jatkaa vuonna 1888 syntyneen Suomen evankelis-luterilaisen Pyhäkouluyhdistyksen työtä. Sen tavoitteena on tukea seurakuntien lapsi- ja perhetyötä, tuottaa kirkon varhaiskasvatukseen liittyvää materiaalia sekä osallistua muuhun työhön lasten ja perheiden hyväksi.

Kirkon kasvatuksen ja nuorisotyön yksikkö (KKN) on lapsi- ja nuorisotyön asiantuntija- ja yhteistyöelin Kirkkohallituksessa. Varhaiskasvatus on yksi KKN:n toiminta-alueista. Kirkkohallituksella on kirkon varhaiskasvatuksen kokonaisvaltainen kehittämistehtävä ja vastuu varhaiskasvatuksen kokonaislinjauksista. Ruotsinkielisten seurakuntien varhaiskasvatustyötä tukee ja kehittää Kirkon ruotsinkielisen työn keskus (Kyrkans central för det svenska arbetet).

Kirkon varhaiskasvatuksen läheisessä yhteistyössä toimivat lisäksi Suomen poikien ja tyttöjen keskus – PTK ry., Suomen Lähetysseura ja kirkollisten järjestöjen sekä eri herätysliikkeiden varhaiskasvatuksen toimijat.

4 KIRKON VARHAISKASVATUKSEN HAASTEITA

✓ Pohdittavaksi: Millaisia varhaiskasvatuksen muutoksia ja ulottuvuuksia löytyy oman seurakuntasi tai toimintaympäristösi varhaiskasvatustoiminnasta?

4.1 Muuttuva kirkollinen toimintaympäristö

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon toiminnan piirissä on havaittavissa muutoksia, joiden vaikutusten voidaan arvioida vaikuttavan myös kirkon varhaiskasvatuksen toimintaan. Kirkkoon ja seurakuntaelämään vaikuttavien muutostekijöiden lisäksi kirkon varhaiskasvatukseen vaikuttavat erilaiset olosuhteet ja tekijät, joita lapsiperheet ja lapset kokevat omassa arkielämässään. Nämä tekijät liittyvät muun muassa yhteiskunnalliseen tilanteeseen, lapsuuskulttuuriin ja päätöksentekoon eri tasoilla. Lisäksi kirkon varhaiskasvatuksen työntekijöihin, erityisesti lastenohjaajiin ja lapsityönohjaajiin, ja heidän koulutukseensa liittyvät tekijät vaikuttavat merkityksellisesti kirkon varhaiskasvatuksen toteutumiseen.

Ennakoitavia muutoksia kirkon varhaiskasvatuksen näkökulmasta ovat muun muassa:

1. Seurakuntarakenteen uudistuminen: Seurakuntaliitokset, työnkuvien muuttuminen, vähentyvä lapsiperheiden määrä muuttotappiollisissa kunnissa, varhaiskasvatuksen asema seurakunnissa, seurakuntien maantieteellisen eriarvoisuuden lisääntyminen
2. Toiminnan resurssit: Ammattitaitoisen henkilöstön rekrytointi kirkon varhaiskasvatukseen, vähenevät taloudelliset resurssit, suuri eläköityvien lastenohjaajien määrä, toiminnan rakenteiden arviointi, johtajuuden merkityksen kasvaminen
3. Kirkollinen tilanne: Vähentyvä kastettujen lasten määrä, nuorten aikuisten kirkosta eroaminen, uskonnollisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden lisääntyminen, kirkon jäsenyyden vahvistamisen haasteet, kirkollisten ääriliikkeiden äänen vahvistuminen, kirkon lähetystehtävän merkityksen lisääntyminen
4. Yleiset yhteiskunnalliset ja kulttuuriset muutostekijät: Ikäluokkien pienentyminen, lapsiperheiden varhaiskasvatuspalveluiden laajeneminen, subjektiivisen päivähoito-oikeuden purkamisen mahdollisuus, lapsiperheiden lisääntyvä taloudellinen eriarvoisuus, perheen pitkäaikaisten tai ratkaisemattomien ongelmien vaikutus lapseen, pienten lasten vanhempien työssäkäynti, perheen ja uran yhteensovittamisen haasteet, erilaisten perhemuotojen ja parisuhteiden kohtaaminen

5. Lapsuuden luonne: Lapsen ymmärtäminen aktiivisena toimijana kirkossa, lapsuuden keston lyheneminen, lasten uudenlaiset mediataidot, lisääntyvä erityisen tuen ja ohjauksen tarve, taloudellisen eriarvoisuuden tai vanhempien ongelmien vaikutus lapsuuteen, kodin kristillisen kasvatuksen ohentuminen
6. Koulutukseen liittyvät tekijät: Kristillisen kasvatuksen opintojen laatu ja määrä lapsi- ja perhetyön perustutkinnossa, kristillisen kasvatuksen täydentävän koulutuksen lisääntyminen, varhaispedagogisten valmiuksien vahvistaminen, johtajuuskoulutuksen tärkeys, täydentävä kirkollinen koulutus yhteiskunnan varhaiskasvatuksen tehtäviin valmistuneille jotka siirtyvät kirkon palvelukseen, vapaaehtoisten toimijoiden koulutuksen monialaistaminen.

4.2 Kirkon varhaiskasvatuksen ulottuvuuksia

Ennakoitavien muutosten näkökulmasta voidaan arvioida kirkon varhaiskasvatuksen vahvuuksia ja heikkouksia nykytilassa sekä kirkon varhaiskasvatuksen uhkia ja mahdollisuuksia tulevaisuudessa. Analyysin pohjalta kehittämistyötä jatketaan esittämällä visio kirkon varhaiskasvatuksesta, käsittelemällä vision lähtökohtia esittämällä ja nostamalla esiin kirkon varhaiskasvatuksen eri toimintamuotoihin ja sisältöihin liittyviä kehittämiskysymyksiä.

Kirkon varhaiskasvatuksen eri ulottuvuudet liittyvät toisiinsa ja voivat samanaikaisesti olla esimerkiksi mahdollisuuksia ja uhkia. Tämä limittyminen johtuu kirkon varhaiskasvatustoiminnan monimuotoisuudesta ja sen erityispiirteistä. Siksi ulottuvuuksia käsiteltäessä on ymmärrettävä se konteksti, johon kyseinen asia liittyy.

Kirkon varhaiskasvatuksen ulottuvuuksia:

Kirkon varhaiskasvatuksen vahvuuksia	**Kirkon varhaiskasvatuksen heikkouksia**
■ Ammattitaitoiset, motivoituneet ja kokoaikaiset työntekijät. ■ Lapsi- ja perhetyön perustutkinnon laatu ja monialainen varhaiskasvatuksen sisältö. ■ Vahva kristillisen kasvatuksen perinne Suomessa, varhaiskasvatuksen vankka asema seurakunnissa ja varhaiskasvatuksen toiminnallinen monialaisuus. ■ Resurssien laajuus (työntekijämäärä, tilat, materiaalit). ■ Kirkon varhaiskasvatus tavoittaa valtaosan suomalaisista lapsista. ■ Tunnetut ja tarpeisiin vastaavat toimintamuodot. ■ Kotien tuki kirkon varhaiskasvatukselle. ■ Hyvät yhteydet yhteiskunnan varhaiskasvatukseen.	■ Kristillisen kasvatuksen sisällöt ovat vähentyneet peruskoulutuksessa. ■ Varhaiskasvatuksen arvostus ei ole itsestäänselvyys kaikissa seurakunnissa. ■ Vuorovaikutus on joskus vähäistä muiden työntekijäryhmien kanssa. ■ Kirkon varhaiskasvatuksen tunnettavuus ja julkisuuskuva vaativat kehittämistä. ■ Uuden tutkimustiedon puute kirkon varhaiskasvatuksesta. ■ Yhteydet seurakuntien päättäjiin ovat usein heikot. ■ Varhaiskasvatuksessa toimivien työnkuva on hyvin monialainen. ■ Vapaaehtoisten vähentyminen kirkon varhaiskasvatuksen piirissä.

Kirkon varhaiskasvatuksen mahdollisuuksia	Kirkon varhaiskasvatuksen uhkia
■ Uudenlaisia ja tarpeisiin vastaavia toimintamuotoja. ■ Lastenohjaajan työnkuvan laajentuminen kirkon varhaiskasvatuksen piirissä. ■ Yhteistyö muiden työntekijöiden kanssa. ■ Uskontokasvatuksen tukeminen. ■ Syventävän ja täydentävän kirkollisen koulutuksen tarjoaminen työntekijöille. ■ Seurakuntaliitokset mahdollisuutena: pienen srk:n työntekijät voivat saada tuekseen suuremman työyhteisön. ■ Monikulttuurisuus kirkn varhaiskasvatuksen rikkautena. ■ Kirkon varhaiskasvatuksen näkyvämpi merkitys kaikille perheille ja yhteiskunnalle. ■ Perheiden lisääntyvä kiinnostus kristillistä uskontoa ja hengellisyyttä kohtaan. ■ Syrjäytymisvaarassa olevien perheiden kohtaaminen. ■ Isovanhemmuuden ja kummiuden vahvistuminen. ■ Vapaaehtoisten hyödyntäminen kasvatustyössä. ■ Lapsen oikeuksien toteutuminen kirkossa.	■ Ikäluokkien pieneneminen, mikä aikaansaa toiminnan vähentymistä. ■ Maantieteellinen eriarvoisuus kirkon varhaiskasvatuksen toteutuksessa. ■ Seurakuntaliitosten aiheuttama henkilöstö- ja talousresurssien vähentyminen. ■ Ammattitaitoisten työntekijöiden vähentyminen ja lastenohjaajien siirtyminen toisten työnantajien palvelukseen. ■ Kirkosta eroamisen ja uskonnollisen moninaisuuden aiheuttama lapsimäärän vähentyminen. ■ Kotien hengellisyys ei rakennu enää kirkon perinteeseen. ■ Ammattikasvattajien korvaaminen vapaaehtoisilla toimijoilla.

5 VISIO KIRKON VARHAISKASVATUKSESTA

- ✓ Millaisia ajatuksia visio kirkon varhaiskasvatuksesta herättää sinussa? Millaisia lisäyksiä haluaisit liittää siihen oman toimintaympäristösi näkökulmasta?
- ✓ Mitä tässä luvussa vision lähtökohtina käsitellyt varhaispedagogiset ja teologiset näkökulmat tarkoittavat sinun toimintaympäristössäsi? Mistä haluat jatkaa keskustelua tai millaisiin toimenpiteisiin on ryhdyttävä?

5.1 Lapsi on osallinen

Kirkon varhaiskasvatuksen visio on: "Lapsi on osallinen"

Lapsi on seurakunnassa kallisarvoinen aarre, joka herkkyydellään avaa uskon salaisuutta eri-ikäisille seurakuntalaisille. Lapsi elää uskoaan hänelle luontaisesti liikkuen, leikkien, tutkien ja iloiten. Seurakuntaelämässä ollaan rohkeita ja joustavia toimimaan lapsilähtöisesti ja aikuisjohtoisesti. Lapsi ja hänen perheensä osallistuvat jumalanpalveluselämään ja seurakunnan toimintaan heille luontaisella tavalla. Kristillisyys tulee luontevasti esiin lapsen kodissa. Varhaiskasvatusympäristössään lapsi saa elämäänsä arvoja, jotka kannattelevat hänen elämäänsä nyt ja koko elämänkaaren ajan. Kirkon varhaiskasvatusta pidetään laadukkaana ja sen työntekijät ovat työssään motivoituneita, arvostettuja ja sitoutuneita. Seurakunnissa ymmärretään, että vuorovaikutusta lasten ja perheiden kanssa on kehitettävä ja toteutettava eri työntekijäryhmien yhteistyönä.

5.2 Osallisuudella ja kokonaisvaltaisuudella ehyt käsitys uskosta ja elämästä

Kristillisiin arvoihin perustuvaa varhaiskasvatusta

Kirkon varhaiskasvatus perustuu kristilliseen ihmiskäsitykseen. Sen mukaan ihmisellä on erikoisasema Jumalan luomassa maailmassa. Hänet on luotu jatkuvaan vuoropuheluun ja yhteyteen Jumalan kanssa. Luomiseen liittyy ihmisten keskinäinen kumppanuus. Ihminen voi kasvaa ja elää vain vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Lisäksi Jumalan tarkoitus ilmenee ihmisen ja luonnon välillä. Ihmisen tehtävänä on viljellä ja varjella maata. Näin kirkon varhaiskasvatuksessa ymmärretään, että lapsi saa ihmisarvonsa Jumalan luomana ihmisenä. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja ainutkertainen. Lapsen elämä on arvokasta ja hän on Jumalalle tärkeä. Jumala on myös luvannut olla

läsnä lapsen elämässä. Lapsi on Jumalan rakkauden kohde, joka on luotu elämään yhteydessä Luojaansa. Tämä Jumalan rakkaus kutsuu meitä kirkkona, seurakuntana ja yksittäisinä ihmisinä pitämään hyvää huolta lapsista, kasvattamaan lapsia kristillisessä rakkaudessa ja uskossa sekä auttamaan lasta tuntemaan Jumalan läsnäoloa elämässä.

Kirkon varhaiskasvatuksessa kasvattaminen ymmärretään kokonaisuudeksi, jossa kaikki hoito, kasvatus ja opetus liittyvät toisiinsa. Tavoitteena on lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi, jossa uskonnollisilla ja hengellisillä asioilla on luonteva asema lapsen elämässä niin, että ne tuovat siunausta, iloa, turvallisuutta ja toivoa hänen elämäänsä. Kirkon varhaiskasvatuksessa hyvinvoinnin tasapaino koostuu fyysisestä, psyykkisestä, sosiaalisesta, emotionaalisesta ja hengellisestä hyvinvoinnista. Kristillisen uskon antama turvallisuus, toivo ja elämänrohkeus ovat keskeinen osa lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia myös silloin, kun lapsen tai hänen läheistensä elämässä tapahtuu ikäviä ja pahoja asioita.

Kokonaisvaltaisella kasvatusajattelulla pyritään välittämään lapselle ymmärrys siitä, että Jumala on jatkuvasti läsnä lapsen elämässä ja että usko on luonnollinen osa ihmisen elämää. Kokonaisvaltainen kasvatustapa antaa lapselle yhtenäisen ja ehyen kokemuksen uskosta, elämästä ja ympäröivästä maailmasta. Kirkon varhaiskasvatuksessa painottuu lapsilähtöisyys ja aikuisjohtoisuus, jossa annetaan tilaa lapsesta lähtevälle toiminnalle sekä lapsen aktiivisuudelle ja luovuudelle. Samalla aikuinen luo turvalliset rajat lapsen mukanaololle ja toiminnalle ja on vastuussa lapsen kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista.

Lapsuus on ainutlaatuinen vaihe elämässä ja merkityksellinen osa ihmisen elämää. Lapsi saa hengellisessä kasvussaan ja muussa toiminnassaan olla oman ikäisensä ja omanlaisensa. Lapsella on aina oikeus saada olla pieni ja turvassa. Lapsen perusoikeus kristillisessä kasvussa ja kasvatuksessa on saada olla rakastettu ja hyväksytty. Tietoisuus ja kokemus siitä, että hän on Jumalan rakkauden ja huolenpidon kohde vahvistaa lapsen hyvinvointia ja turvallisuuden tunnetta. Lapsuus on luonteeltaan rauhallista kasvamisen aikaa. Kristilliseen uskoon ja hengellisyyteen liittyvät asiat ajankohtaistuvat lapselle siinä rytmissä, jossa lapset turvallisesti kykenevät ottamaan vastaan ja käsittelemään niiden sisältöä. Siksi kasvatuksessa ei kiirehditä, vaan annetaan aikaa lapsen herkkyydelle kohdata ja pohtia uskonnollisia asioita ja rakentaa omaa uskonnollista maailmaansa. Lapsi ilmaisee jotakin omasta hengellisestä maailmastaan esimerkiksi kysymyksillään ja leikillään. Kasvatuksessa painottuvat lapsen eri kehitysvaiheissa erityisesti henkilökohtainen kohtaaminen, läheisyys, erilaiset aistikokemukset ja varhaiskasvatusympäristöstä nousevat kiinnostuksen kohteet.

Kaste kasvatustyön lähtökohtana

Kirkon varhaiskasvatuksen perustavana lähtökohtana on kaste. Kaste perustuu Jeesuksen antamaan kaste- ja lähetyskäskyyn (Matt. 28:18–20), jossa Jeesus kehottaa ihmisiä tekemään kaikki kansat hänen opetuslapsekseen kastamalla ja opettamalla heitä. Kaste on Kristuksen asettama pyhä toimitus ja lähtökohta kristittynä elämiseen. Kaste on Jumalan teko ihmisessä, jota ihmisen ei tarvitse millään tavoin itse ansaita. Kasteessa lapsi saa uskon, joka

on Jumalan sanan voimasta syntyvä ja Jumalan lahjoittama usko. Pyhä Henki synnyttää kastettavan lapsen hengellisesti uudesti ja vaikuttaa hänessä.

Evankelis-luterilaisen kirkon kasteteologian mukaan Jumalan sana ja vesi yhdessä tekevät kasteesta sakramentin. Kasteessa saatu siunaus on lupaus Jumalan läsnäolosta, rakkaudesta ja huolenpidosta lapsen elämässä. Lasten evankeliumissa (Mark. 10:13-16) kuvataan, kuinka Jeesus itse kutsui lapset tulemaan luoksensa ja siunasi heitä. Kaste kantaa lapsen jo sylivauvana kristillisen uskon ytimeen. Lapsi tulee tällöin Jumalan lapseksi sekä kirkon ja seurakunnan osallisuuteen ja täysivaltaiseksi jäseneksi. Kastettuina lapsi ja aikuinen ovat seurakunnassa tasa-arvoisia. Kasteen vaikutus ulottuu läpi ihmisen koko elämän. Jokainen ihminen joutuu omassa elämässään ja elinympäristössään eri tavoin kohtaamaan synnin ja pahuuden todellisuuden. Nykyään yhä useammin jo lapsi joutuu kosketuksiin tämän todellisuuden kanssa. Kasteessa lahjaksi saatu armo kantaa ja tuo toivoa myös näihin tilanteisiin.

Kirkon varhaiskasvatuksessa painotetaan kasteeseen perustuvaa kasvatuksellista ja opetuksellista lähtökohtaa, jonka perusta on kaste- ja lähetyskäskyssä. Tätä lähtökohtaa kutsutaan kasteopetukseksi. Kasteen perusteella lapsella on oikeus kasteen sisällöstä lähtevään kristilliseen kasvatukseen. Se tukee ja auttaa lasta kasvamaan ja pysymään siinä uskossa johon hänet on kastettu ja vahvistaa lapsen kristillistä identiteettiä. Kirkon varhaiskasvatustoiminta antaa kristillistä sisältöä lapsen jumalakaipuulle. Kristillisen kasteteologian mukaan Pyhä henki luo ihmisessä tämän kaipuun ja suuntauksen. Se saa sisällöllisen merkityksensä kasteessa ja se jatkuu hengellisenä kasvuna Kristuksen lahjoittamassa uskossa ja toivossa. Lapsi tarvitsee koko elämänsä ajan kristillisiä rakennusaineita uskolleen ja kasvulleen kristittynä sekä kirkon ja seurakunnan jäsenenä.

Lapsen syntymä ja siihen liittyvä uusi elämänvaihe on hyvin erityistä aikaa perheessä. Vanhemmat pohtivat yhteisiä elämän arvoja ja sopivat, mitä kristillisyys lapsen kasvatuksessa merkitsee, kuka sitä toteuttaa ja mitä muotoja se saa. Kristillinen kaste luo lähtökohdan lapsen kristilliselle elämälle lahjoittamalla lapselle oman uskon. Samalla se vapauttaa ihmisen pahasta ja antaa elämälle toivon. Kaste luo myös lähtökohdan lapsen omalle suhteelle Jumalaan. Kasteessa tapahtuu Pyhän kohtaaminen, jossa koko perhe, sukulaiset ja ystävät ovat läsnä. Se yhdistää ihmisen sovituksen todellisuuteen ja antaa lähtökohdan kristillisen identiteetin kasvulle, kristilliselle kasvatukselle ja elämän tarkoituksen pohdinnan prosessille.

Kumppanuudessa toteutettu kasvatus

Kasteeseen perustuvassa kasvatuksellisessa kumppanuudessa, kastekumppanuudessa, vanhemmat, kummit ja seurakunnan kasvattajat sitoutuvat toimimaan, kasvattamaan ja opettamaan lasta yhdessä lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistämiseksi ja lapsen kristillisen elämän tukemiseksi. Kumppanuus edellyttää turvallisia ihmissuhteita, keskinäistä luottamusta, tasavertaisuutta ja toistensa kunnioittamista. Aikuisten sitoutuminen lapsen kristilliseen kasvatukseen näkyy herkkyytenä lapsen tunteille, elämälle, uskonnollisille ajatuksille ja hänen hyvinvoinnilleen. Ensisijainen vastuu lapsen kristillisestä kasvatuksesta on lapsen vanhemmilla ja kummeilla. Vanhemmat ja muut lapsen lähellä olevat kasvattajat tarvitsevat usein tukea ja rohkaisua kristillisen kasvatuksen alueella. Tämän vuoropuhelun käyminen on kirkon varhais-

kasvatuksen toimijoiden tärkeä tehtävä. Kasvatuskumppanuus luo lapselle kokonaisvaltaisemman ja yhtenäisemmän ymmärryksen eri kasvuympäristöissä tapahtuvasta kasvatuksesta ja elämästä.

Lapsen tapa toimia ja ajatella

Kirkon varhaiskasvatuksessa painotetaan kontekstuaalista teologiaa, mikä tarkoittaa sidonnaisuutta käsillä olevaan tilanteeseen, tapahtumaan tai todellisuuteen. Kontekstuaalinen teologia varhaiskasvatuksessa edellyttää, että kasvattajat luovat turvallisen ympäristön lapsen toiminnalle ja tuntevat, miten lapset ajattelevat, havainnoivat elämää, käsittelevät asioita ja toimivat eri ikävaiheissa. Kirkon varhaiskasvatuksessa Jumalan itseilmoituksen sisältö välittyy lasten sydämiin ja todellisuuteen lapselle ominaisilla ja mielekkäillä tavoilla.

Toimiessaan luovasti itselleen mielekkäällä tavalla lapsi ilmentää ajatteluaan, tunteitaan ja oppii ymmärtämään luomakuntaa ja Jumalan läsnäoloa. Leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja eri taiteen alueisiin liittyvä ilmaiseminen ovat lapselle ominaisia tapoja toimia ja ajatella. Leikin eväinä ja lähtökohtina on eletty elämä ja erilaiset kokemukset. Leikin avulla lapsessa kehittyvät monet toiminnot, kuten tunteet, huomiokyky ja ajattelu. Leikki osaltaan antaa lapselle mahdollisuuden kohdata pyhiä asioita ja olla yhteydessä Jumalaan.

Kirkon varhaiskasvatuksessa annetaan lapselle tilaa kokea ja tehdä löytöjä. Lapselle halutaan antaa tila levätä, hiljentyä, rauhoittua, tuntea turvallisuutta ja kokea pyhän läsnäoloa elämässään. Lapsiryhmä ja turvalliset aikuiset antavat mahdollisuuden lähimmäisen rakkauden, vastuullisuuden ja toisen ihmisen kunnioittamisen todeksi elämiseen. Välittävä ja lasta arvostava tunneilmapiiri antaa lapselle turvallisuutta ja aikaansaa viihtymistä. Kirkon varhaiskasvatuksen kasvattajien kasvatusasenteessa välittyy rakkaus ja vastuullisuus lapsia kohtaan samalla tavalla kuin Jumala hoitaa lämmöllä ja rakkaudella ihmisiä. Kohdatessaan itse arvostusta ja kunnioitusta lapsi oppii myös arvostamaan muita ihmisiä, ympäristöä sekä muita uskontoja ja kulttuureita sekä oppii toimimaan oikeudenmukaisella ja vastuullisella tavalla.

Lapsen kristillinen kasvuympäristö

Lapsen kristilliseen kasvuympäristöön kuuluu hänen oma yhteytensä Jumalaan, yhteisö ja erilaisia sosiaalisia, emotionaalisia ja fyysisiä tekijöitä. Lapsi toimii hengellisesti sekä yksilönä että yhteisön jäsenenä. Jumala on läsnä luomassaan maailmassa ja läsnä lapsen elämän todellisuudessa. Hän puhuttelee lasta ja aikuista erilaisten arjen asioiden ja elämäntilanteiden kautta sekä on läsnä sanassaan ja sakramenteissaan, joista myös lapsi on osallinen.

Koti ja oma perhe ovat lapsen tärkein kasvuympäristö. Vanhempien ja muiden läheisten ihmisten merkitys lapsen kristilliselle kasvulle, kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille sekä arvojen ja asenteiden muodostumiselle on ensisijaista. Isovanhemmat ja kummit ovat merkityksellisiä perinteiden ja arvojen välittäjiä lapselle. Sukupolvien yhteys ja eri-ikäisten seurakuntalaisten yhdessäolo on oleellinen osa seurakuntaelämää. Tämä yhteisöllisyys antaa lapsille mahdollisuuden ymmärtää omaa itseään ja hahmottaa omaa paikkaansa osana suurempaa kokonaisuutta, kirkkoa. Yhteys jumalanpalveluselämässä, rukouksessa ja virsissä kasvattaa lasta kirkon perinteeseen ja uskoon.

Lapsella on seurakunnassa mahdollisuus lähestyä kristillisiä asioita sekä yksin, omassa rauhassa että yhdessä turvallisen aikuisen ja muiden seurakuntalaisten kanssa. Lapsi haluaa ja hänellä on oikeus tutustua tilaan ja rakennuksiin, joissa vietetään jumalanpalvelusta ja toimitetaan sakramentteja. Arkkitehtuuri, värit, kuvat, symbolit ja ihmisen tapa asettaa itsensä tähän tilaan luovat sen ilmapiirin, jossa kristillinen kasvuprosessi tapahtuu. Lämmin ja turvallinen tunneilmapiiri vahvistaa lasta ja rohkaisee häntä pohdintaan ja uusiin oivalluksiin kuulemastaan, näkemästään ja kokemistaan. Kirkon varhaiskasvatuksen työntekijän tärkeä tehtävä on luoda lapsen hengellistä herkkyyttä huomioiva tila ja kasvatusympäristö.

Vuorovaikutus, kieli sekä lapsilähtöisesti toteutettu kristillinen kasvatus ovat lapsilla avainasemassa uskon sisältöjen kokemisessa. Erityinen kristillinen vuorovaikutus tapahtuu jumalanpalveluselämässä, missä Jumala hoitaa ja palvelee ihmistä ja ihminen on vuorovaikutuksessa Jumalan kanssa yksin ja yhdessä toisten seurakuntalaisten kanssa. Koko seurakunta yhdessä toimittaa jumalanpalvelusta ja eri-ikäiset osallistujat rakentavat osaltaan ja omalla tavallaan jumalanpalvelusta vastaanottaessaan sanaa ja sakramentteja, rukoillessaan, laulaessaan tai hiljentyessään yhdessä.

Rukous on puhetta Jumalan kanssa. Rukoillessaan lapsi lähestyy Jumalaa ja tuo hänelle kiitoksensa, toiveensa, ilonsa ja pohdintansa. Iltarukous on usein lapsen ensimmäinen rukoushetki, jossa ollaan yhteydessä Jumalaan oman perheen kanssa. Yhteisessä rukouksessa kotona tai seurakunnassa lapsi yhdessä muiden kanssa kohtaa Jumalan, jakaa elämän tärkeitä asioita, rukoilee toisten puolesta ja kokee hengellistä yhteenkuuluvuutta muiden kanssa.

Kirkon varhaiskasvatukseen liittyy myös keskeisesti oma kielensä. Se on uskonnon kieli, joka kohtaa lapsen kielen. Uskonnon kielen avulla kristilliseen uskoon liittyvät sisällölliset, kokemukselliset emotionaaliset ja hengelliset sisällöt voivat välittyä lapsen ikäkauden huomioiden ymmärrettävällä ja omaksuttavalla tavalla. Vuorovaikutukseen liittyvät hyvin tiiviisti lapsen kysymykset uskonnosta ja elämästä. Lapsen todesta ottaminen, kysymyksiin vastaaminen ja asioiden pohtiminen yhdessä luovat molemminpuolista kunnioitusta ja avaavat tilaa lapsen kiinnostukselle ja mielikuvitukselle. Toiminnassa korostetaan lapsen oman luovuuden käyttöä ja uusien rakennusaineiden hankintaa oman kristillisen maailmankuvan luomisessa ja kehittämisessä.

Armo ja anteeksiantaminen tukevat ja eheyttävät lasta syyllisyyden tai pahan mielen tilanteissa. Kokemuksen kautta ja keskustellen lapsi oppii pyytämään ja antamaan toiselle anteeksi. Armollisuuden ilmapiiriin kuuluu myös lapsen ymmärrys siitä ettei hänen ei tarvitse olla täydellinen. Lapsi saa olla ja tuntea olevansa aidosti keskeneräinen. Elämän ja arjen erilaisten tilanteiden keskellä lapsella on oikeus ja mahdollisuus kohdata pyhä, armahtava ja rakastava Jumala. Raamatun käyttö ja raamatun kertomusten lapsilähtöinen toteutus auttavat lasta ymmärtämään itseään ihmisenä sekä olemassaoloa ja elämää Jumalan luomassa maailmassa.

Yhteys Jumalaan osallisuuden perustana

Jumala loi ihmisen kuvakseen (1.Moos 1:26-27) ja ainutkertaiseen sekä jatkuvaan yhteyteen hänen kanssaan. Ihmisen arvo ja merkitys ovat riippumattomia hänen iästään, terveydestään, taustastaan tai muista määreistä. Tähän perustuen jokainen maailman lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas. Jumalan

luomana ja Jumalalle rakkaana olentona lapsi on arvokas myös seurakunnassaan. Kasteessa lapsesta tulee Jumalan lapsi sekä kirkon ja seurakunnan täysvaltainen jäsen. Kaste on osallisuuden lähtökohta. Seurakunnassa ja kotona voidaan vahvistaa lapsen ymmärrystä itsestään merkityksellisenä yhteisön jäsenenä sekä ainutlaatuisena ja arvokkaana Jumalan ihmeenä. Lapsi voi oivaltaa omaa merkitystään kokemansa kunnioituksen, välittämisen ja osallisuuden kokemisen kautta.

Osallisuus on aktiivista ja turvallista mukanaoloa. Siihen liittyy lapsen oma kokemus tärkeydestään Jumalalle, osallisuus seurakuntaan, kuuluminen perheeseen ja sukupolvien ketjuun, hyväksytyksi tuleminen omanlaisena itsenään, osallistumismahdollisuus toimintaan omista lähtökohdista käsin ja mahdollisuus vaikuttaa asioihin. Lasten osallisuus edellyttää aina vuorovaikutusta, lapsilähtöistä toimintakulttuuria ja aikuisten vastuullisuutta lapsen huomioimisessa.

Lapsuutta ja lapsia arvostavassa kirkossa tuetaan lasten kristillistä identiteettiä ja edistetään lasten toimintaa ja mukanaoloa seurakunnassa. Tavoitteena on, että lapset voivat toimia hengellisesti yksin ja yhteisönsä jäseninä sekä osallistua aktiivisesti seurakuntaelämään, sen suunnitteluun ja toteutukseen ikäkaudelleen sopivilla tavoilla. Lähtökohtana on, että lapsena oleminen tässä ja nyt sekä lapsen suhde Jumalaan on tärkeämpää kuin se, mitä lapsesta ehkä joskus tulee.

5.3 Vision toteutuminen

Vision toteutuminen edellyttää (1) kirkossa uudenlaista ajattelutapaa lapsen osallisuudesta, aktiivisuudesta ja mukanaolosta seurakunnassa. Vision toteutumisen (2) kantavina rakenteina ovat kirkon varhaiskasvatukseen liittyvän varhaispedagogiikan ja teologian vuoropuhelu, kehittäminen, vahvistaminen ja uusintaminen. Tämän lisäksi (3) kirkon varhaiskasvatuksen nykyisiä toimintamuotoja ja rakenteita on arvioitava, kehitettävä ja laajennettava lasten ja perheiden tarpeita vastaaviksi. Lähtökohtana tässä toiminnassa on kirkon usko ja sen lähtökohdat. Lisäksi vision toteutumiseksi luodaan kehittämissuunnitelma, jossa tulevat esiin kirkon varhaiskasvatuksen ajankohtaiset suuntaviivat.

Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisen kokonaisuudessa avainasemassa on kirkon varhaiskasvatuksen työntekijöiden jatkuva koulutus sekä seurakuntien halu kehittävään keskusteluun ja mahdollisuuksiin tehdä tarpeen mukaan uudenlaisia toiminnallisia ja sisällöllisiä ratkaisuja.

6 KIRKON VARHAISKASVATUKSEN KEHITTÄMISSUUNNITELMA

- ✓ Kirkon varhaiskasvatuksen toimijoita haastetaan pohtimaan luvussa esitettyjä kysymyksiä oman paikallisen tilanteen näkökulmasta.
- ✓ Kirkon varhaiskasvatuksen toimijoita haastetaan työstämään kysymyksiä muiden työalojen ja työntekijäryhmien kanssa.

Tässä asiakirjassa hahmottuvat kootusti seuraavat yleiset kehittämissuuntaviivat, jotka koskevat kaikkea toimintaa seurakunnassa, johon lapset ja heidän perheensä osallistuvat.

Kirkon varhaiskasvatuksen painotukset

1. Varhaiskasvatuksen vahvistaminen osana kirkon perustehtävää ja julkisuuskuvaa.
2. Kasteeseen liittyvän yhteydenpidon kehittäminen.
3. Lapsen hengellisyyden tukeminen
4. Kokonaisvaltaisen ja osallistavan kasvatuksen painottaminen.
5. Lapsen oikeuksien toteutuminen kirkossa.
6. Perhelähtöisen ja diakonisen työotteen vahvistaminen.
7. Kirkon varhaiskasvaustoiminta kiinnostavana työtehtävänä.
8. Vuorovaikutuksen lisääminen kirkon varhaiskasvatuksessa.

Varhaiskasvatuksen vahvistaminen osana kirkon perustehtävää ja julkisuuskuvaa

Kirkon varhaiskasvatus perustuu kasteessa saatuun vanhempien, kummien ja seurakunnan yhteiseen tehtävään pitää huolta kastetusta lapsesta kasvattamalla ja opettamalla häntä yhdessä. Koska kaste on yksi kirkon luovuttamattomista tehtävistä, on sen jälkeinen kastekasvatus ja kodin tukeminen seurakunnassa aina perusteltua. Lisäksi kirkkoon kuulumattomien lasten ja heidän perheidensä tavoittaminen on tärkeää. Kirkon varhaiskasvatuksen tinkimätön ydin on kristillisen uskon sisältö ja lapsen hengellisen kasvun tukeminen. Kirkon varhaiskasvatuksessa luodaan kivijalka myöhemmälle hengellisyydelle ja asenteille. Seurakunnissa ei voida vähentää varhaiskasvatuksen laatua ja resursseja ilman perustelua. Tulevaisuuteen katsova kirkko vahvistaa jäsenyyttään tukemalla uskoa, sitouttamalla toimintaan ja kasvattamalla mukaan seurakuntaelämään varhaislapsuudesta lähtien. Kirkon varhaiskasvatuksen kokonaisvaltainen kehittäminen, toteuttaminen ja siitä tiedottaminen on kirkon varhaiskasvatuksen toimijoiden erityinen tehtävä, mutta myös kaikkien seurakunnan työntekijäryhmien yhteinen tehtävä heidän kohdatessaan lapsia ja perheitä.

- ✓ Mitä varhaiskasvatustoiminta antaa seurakunnalle ja kirkolle?
- ✓ Miten seurakunnan varhaiskasvatustoimintaa on kehitetty ja monipuolistettu viime vuosina?
- ✓ Millaisia voisivat olla varhaiskasvatuksen uudet toimintamuodot ja ratkaisut seurakunnassa?
- ✓ Millaisia sisällöllisiä laajentamis- ja kehittämistoimenpiteitä seurakunnan varhaiskasvatuksessa tulee lähiaikoina tehdä, kun huomioidaan paikalliset mahdollisuudet ja tulevaisuus?
- ✓ Miten kirkon varhaiskasvatustoiminnan tunnettavuutta voidaan kehittää paikallisesti, hiippakunnallisesti ja valtakunnallisesti?
- ✓ Millaista tieteellistä tai tilastollista tietoa kirkon varhaiskasvatuksesta kaivataan? Miten tällaista tiedonsaantia voidaan edistää?
- ✓ Miten seurakunnan varhaiskasvatustoiminnassa vahvistetaan sidettä kirkkoon?
- ✓ Miten kirkon varhaiskasvatuksen laatu- ja turvallisuusnäkökulmia voidaan kehittää?
- ✓ Miten seurakunnan eri työntekijäryhmät voivat monipuolistaa yhteistyötä varhaiskasvatuksen kehittämiseen liittyen?

Kasteeseen liittyvän yhteydenpidon kehittäminen

Kastaessaan seurakunta sitoutuu tukemaan kastettua lasta, hänen vanhempiaan ja kummejaan kristillisessä kasvatuksessa ja opetuksessa. Kastetoimitus on seurakunnalle erityinen mahdollisuus kohdata nuoria perheitä ja keskustella heidän kanssaan luontevasti perheen elämästä, arvoista ja kristillisestä uskosta. Kasteen kautta syntyvää yhteyttä perheeseen on syytä vahvistaa yhteistyössä seurakunnan eri työntekijäryhmien ja työalojen välillä. Henkilökohtaiset yhteydenotot, sähköinen vuorovaikutus ja säännöllinen viestien välittäminen seurakunnasta kotiin kannustavat osallistumaan seurakuntatoimintaan ja rohkaisevat kotona kristilliseen elämään. Vauvakirkkotoiminnan ja kummikirkkotoiminnan kaltainen toiminta tai kotiin lähetetyt iltarukoustaulut ovat tästä hyviä esimerkkejä. On myös strategisesti pohdittava, miten seurakunta kulkee perheen rinnalla kasteesta kouluun siunaamiseen saakka.

Samalla tavalla kuin lapsen ensimmäiset elinvuodet ovat tärkeitä lapsen kasvulle ja kehitykselle, niin myös perheen ensimmäiset vuodet ovat tärkeitä perheessä tapojen ja arvojen muodostumiselle. Kirkollisten toimijoiden on tarjottava seurakuntien tueksi välineitä, materiaalia ja malleja yhteydenpidon vahvistamiseksi. Yhteydenpidossa on erityisesti huomioitava nuorten aikuisten kohtaaminen ja heidän tarpeidensa mukaisten yhteydenpitotapojen sekä toimintamuotojen vahvistaminen. Koska lapsen kastaminen ei ole enää itsestäänselvyys, on myös paikallisesti etsittävä uudenlaisia tukevia toimia lasten kastamiselle. On myös nähtävä rajoitteet, jotka vähentävät kasteita, esim. suurissa kaupungeissa kirkkoon kuuluvien, konfirmoitujen kummien löytäminen on enenevässä määrin haasteellista.

- ✓ Miten seurakunta ja kastepappi pitävät yhteyttä perheeseen ennen kastetta ja heti kasteen jälkeen?
- ✓ Miten eri työntekijäryhmät seurakunnassa tekevät yhteistyötä kastetta edeltävään ja sen jälkeiseen yhteydenpitoon liittyen?
- ✓ Miten seurakunta voi kehittää vuosittaista yhteydenpitoaan

lapsiperheeseen?

- ✓ Millaisia uudenlaisia tarpeita nuorilla vanhemmilla on yhteydenpitoon liittyen?
- ✓ Millaisia uudenlaisia tarpeita nuorilla vanhemmilla on seurakuntatoimintaan liittyen?
- ✓ Miten seurakunta tai kastepappi voivat evästää kummia tehtäväänsä?
- ✓ Järjestetäänkö seurakunnassa vauvakirkon tai kummikirkon tyyppistä toimintaa?
- ✓ Miten kaikki seurakunnan alueella asuvat perheet saavat ideoita tai tukea rukoukseen, kirkkovuoden viettoon ja virsien laulamiseen kotona?
- ✓ Millaisia kristillisiä lastenkirjoja kunnan kirjastosta löytyy?

Lapsen hengellisyyden tukeminen

Ihminen sitoutuu yleensä sellaiseen, mitä hän pitää tärkeänä, luontevana ja välttämättömänä. Lapsen ja lapsiperheen sitoutumista vahvistaa lapsen arvostaminen ja lapsen ehdoilla toimiminen seurakunnassa. Tärkeää on ohjata lasta toimimaan uskonnollisesti hänelle itselleen luontaisella tavalla tutkien, leikkien, liikkuen ja ihmetellen sekä huomioida kristillisen kasvatuksen sisällöllinen, menetelmällinen ja vuorovaikutuksellinen jatkuvuus. Tämä muodostaa lapselle kokonaisvaltaisen ymmärryksen uskosta, elämästä ja ympäröivästä maailmasta. Aikuisella on oltava herkkyyttä kuulla ja nähdä lapselle merkityksellisiä kysymyksiä, kokemuksia ja toimintatapoja.

Eläessään kristillisen uskon sisältöjä, tapoja ja jumalanpalveluselämää luontevana osana perheensä elämää lapsi kasvaa ja saa uskonelämästä ravintoa ja eväitä. Toteuttamalla lapsen näköisiä ja kokoisia kirkkohetkiä, tukemalla kodin rukouselämää ja liittämällä lasten toimintamuotoihin jumalanpalveluksen osia ohjataan lasta hengelliseen toimintaan ja osallisuuteen jumalanpalveluselämästä. Näiden lähtökohtien on näyttävä kaikessa kirkon varhaiskasvatuksessa ja kaikissa niissä tilanteissa, joissa seurakunta kohtaa lapsiperheen. On myös huomioitava, että kirkon varhaiskasvatuksessa luodaan merkityksellistä perustaa ja mielikuvaa uskosta ja seurakuntaelämästä, mikä vaikuttaa asenteeseen ja aktiivisuuteen kirkkoa kohtaan nuorena ja aikuisena.

- ✓ Miten kasvattajat voivat olla avoimia näkemään lapsen hengellisyyttä?
- ✓ Miten lasta ohjataan omanlaiseensa hengellisyyteen?
- ✓ Antavatko käytettävät kristillisen kasvatuksen menetelmät tilaa lapsen pohdinnalle, aistien käytölle ja lapselle luontaiselle oppimistavalle?
- ✓ Miten aikuinen luo lapselle mahdollisuuksia ja tiloja kohdata Pyhää?
- ✓ Miten voidaan lisätä vanhempien ymmärrystä lapsen aktiivisesta hengellisestä roolista?
- ✓ Käytetäänkö seurakunnan kasvatustyössä samantyyppisiä kristillisen kasvatuksen menetelmiä eri ikäkausina? Mitkä menetelmät on koettu hyviksi?
- ✓ Miten kirkon varhaiskasvatuksessa voidaan kehittää jatkumoa ja siltoja varhaiskasvatuksen ja varhaisnuorisotyön välillä?

- ✓ Rakentuuko uusi kristillinen tietoaines kasvatustyössä vanhan tiedon tai kokemuksen perustalle? Miten tätä voidaan kehittää?
- ✓ Tuntevatko seurakunnan kasvatustyössä toimivat omaa ikäryhmäänsä edeltävää ja tulevaa kasvatustyötä sisällöllisesti ja menetelmällisesti?
- ✓ Millaista mielikuvaa uskosta ja seurakuntaelämästä varhaiskasvatuksessa luodaan lapselle?

Kokonaisvaltaisen ja osallistavan kasvatuksen painottaminen

Kirkon varhaiskasvatuksen kokonaisvaltaisessa kasvatusajattelussa painottuvat eri kasvatussisältöjen nivoutuminen toisiinsa, vuorovaikutus aikuisen ja lapsen välillä sekä kasvatuskumppanuus lapsen perheen kanssa. Kristillinen kasvatus ja opetus sisältyy erilaisiin toimintoihin, arkisiin tilanteisiin, leikkiin ja liittyy varhaiskasvatuksen eri orientaatioihin. Kokonaisvaltainen kasvatustapa antaa lapselle yhtenäisen ja ehyen ymmärryksen uskosta, elämästä ja ympäröivästä maailmasta. Kokonaisvaltaiseen kasvatusajatteluun liittyy ymmärrys lapsen osallisuudesta. Osallisuus on aktiivista ja turvallista mukanaoloa seurakunnassa. Lapsuutta ja lapsia arvostavassa kirkossa edistetään lasten toimintaa seurakunnassa ja lasten roolia aktiivisina hengellisinä toimijoina. Tavoitteena on, että lapset voivat osallistua aktiivisesti seurakuntaelämään, sen suunnitteluun ja toteutukseen ikäkaudelleen sopivilla tavoilla.

Toiminnan sisällön muokkaamisen lähtökohtina voivat olla lasten kokemukset, kiinnostuksen kohteet, toiveet ja taidot yhdistettyinä kirkon varhaiskasvatuksen tavoitteisiin ja lähtökohtiin. Lasten ohjaaminen oman mielipiteen ilmaisemiseen ja yhteisöllisyyteen edistää osallisuutta ja vahvistaa lapsen positiivista minäkuvaa. Toiminta elinympäristön puolesta kehittää lapsen taitoja ymmärtää asioihin vaikuttamista. Lapsella on erityistä herkkyyttä käsittää luomakunnan ja toisten ihmisten pyhyyttä. Myös luomakunta Jumalan luomana on pyhä ja arvokas. Luomisessa ihminen sai tehtäväkseen viljellä ja varjella maata. Tämän tehtävän mukaisesti kirkon varhaiskasvatuksen kantaviksi päämääriksi asetetaan erityisesti työskentely ympäristöystävällisellä tavalla, toiminnan arkeen luontevasti liitettävän ympäristökasvatuksen toteuttaminen ja painotus vastuullisuuteen, välittämiseen ja oikeudenmukaiseen elämäntapaan.

- ✓ Miten seurakunnassa voidaan ohjata lasta aktiiviseksi hengelliseksi toimijaksi?
- ✓ Millaista kokonaisvaltaisesti toteutettu kasvatus seurakunnassa on? Miten sitä voidaan edistää?
- ✓ Miten lapsi kohdataan ja huomioidaan seurakuntaelämässä?
- ✓ Mitä lapsi saa seurakunnan toiminnasta itselleen?
- ✓ Miten lapsi kohdataan ja huomioidaan seurakuntaelämässä?
- ✓ Huomioidaanko lasten mielipiteet toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa?
- ✓ Mitä osallisuuden vahvistaminen saa aikaan lapsessa?
- ✓ Miten lapsen perhe huomioidaan kasvatustyössä? Miten yhteistä kasvatustehtävää, kohtaamisia ja vuorovaikutusta voidaan kehittää?

- ✓ Millaiseen varhaispedagogiseen koulutukseen työntekijät ovat viime vuosina voineet osallistua?
- ✓ Ovatko kaikki seurakunnassa lasten ja perheiden kanssa työskentelevät tutustuneet valtakunnalliseen ja paikalliseen Vasu-asiakirjaan?
- ✓ Miten ympäristöystävällinen elämäntapa näkyy ja toteutuu seurakunnan varhaiskasvatustoiminnassa?
- ✓ Millaisia ympäristökasvatuksen tavoitteet ovat eri-ikäisten lasten kanssa?
- ✓ Miten lapset voivat oppia vastuullisuutta, kaikista ihmisistä välittämistä ja oikeudenmukaisuutta?

Lapsen oikeuksien toteutuminen kirkossa

Kastettuna jokainen lapsi on seurakuntansa jäsen. Kasteeseen perustuen lapsella on oikeus olla aktiivinen seurakunnassaan, tuntea osallisuutta kotiseurakunnastaan sekä saada kristillistä opetusta ja kasvatusta kotona ja seurakunnassa. Lasta ja lapsuutta arvostava kirkko kuulee, näkee ja ottaa lapsen tosissaan huomioon kirkon jäsenenä. Se pohtii lapsen parasta ja kuulee lapsia tehtäessä toiminnallisia, rakenteellisia ja hallinnollisia päätöksiä, jotka vaikuttavat lapsiin. Ruotsin kirkon kirkolliskokous on tehnyt vuonna 1999 päätöksen, että kaikki kirkollinen päätöksenteko tulee käsitellä lapsiseuraamuspykälän kautta. Kun kirkossa tehdään lapsiin vaikuttavia päätöksiä hallinnossa, hiippakunnissa, seurakunnissa, johtokunnissa tai arjen toiminnassa, päätöksiä tulisi tarkastella aina lapsen näkökulmasta. Lapsen mielipiteen kuuleminen on mahdollista erilaisin menetelmin, aikuiset voivat tehdä päätöksiä lapsilähtöisin perustein ja aikuisten tehtävänä on pitää huolta lasten oikeuksista.

Suomessa lapsen oikeuksien toteutumisesta on keskusteltu melko vähän. Kirkko ja seurakunnat voivat olla edelläkävijöitä lapsen oikeuksien toteutumisen edistämisessä ja lapsen oikeuksien puolustamisessa. Lapsen todesta ottaminen kirkossa vaatii uudenlaista vuorovaikutusosaamista ja toimintakulttuuria: toimintaa lähdetään rakentamaan pienimpien ehdoilla. Lapsen todesta ottamisen vaikutukset liittyvät muun muassa jumalanpalveluselämään, tilaratkaisuihin, kirkolliseen kieleen, toiminnallisiin painotuksiin, päätöksentekoon ja lainsäädäntöön.

- ✓ Miten seurakuntaelämää voidaan toteuttaa lapsilähtöisemmin?
- ✓ Miten lapset ja perheet voivat osallistua heille luontevalla tavalla jumalanpalveluselämään, seurakunnan toimintaan ja niiden suunnitteluun?
- ✓ Miten lapsi otetaan huomioon aktiivisena toimijana seurakunnassa?
- ✓ Otetaanko seurakunnan, hiippakuntien, kokonaiskirkon ja järjestöjen päätöksenteossa jatkuvasti huomioon lapsen näkökulma? Miten lapsen näkökulman huomioonottamista päätöksenteossa voidaan kehittää?
- ✓ Mikä on aikuisen vastuu ja tehtävä lapsen oikeuksien toteutumisessa?

Perhelähtöisen ja diakonisen työotteen vahvistaminen

Perhelähtöisyyden tulee olla jokaisen kirkon työntekijän tapa tehdä omaa työtään. Tämä edellyttää vuorovaikutustaitoja, halua kohtaamiseen ja joustavuutta. Perhe on kirkon keskeisin kumppani lapsen varhaiskasvatuksessa. Kumppanuuden lähtökohtana on säännöllinen vuorovaikutus ja jakaminen erilaisissa arjen tilanteissa ja lapseen liittyvissä asioissa. Perheen toiveiden tulee näkyä ja kuulua toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Erityisesti pikkulapsiperheillä on erityisiä toiveita toiminnan alkamisajan ja sisällön suhteen. Perhe osallistuu seurakunnan toimintaan lastensa ehdoilla ja perheiden arkitodellisuutta on kunnioitettava.

Pikkulapsiperheissä arki on tapahtumarikasta, kiireistä ja vanhempien on usein haasteellista yhdistää työtä ja perhe-elämää. Arjen haasteiden keskellä erityisesti yksihuoltajat ovat hyvin kuormittuneita. Kirkon varhaiskasvatustyössä kaivataan yhä useammin keskusteluyhteyttä ja sielunhoidollista tukea. Niissä perheissä joissa on taloudellisia vaikeuksia, työttömyyttä tai muita vaikeuksia, toivotaan usein virikkeitä ja tukea lapsille. Seurakunnan on näin pyrittävä entistä enemmän tukemaan kaikkia perheitä niiden arjessa ja etsittävä tilaisuuksia matalakynnyksiselle kohtaamiselle. On pyrittävä tarjoamaan tarpeisiin vastaavaa toimintaa erilaisille perheille sopiviin aikoihin myös iltaisin ja viikonloppuisin, jolloin työssä käyvillä perheillä on realistiset mahdollisuudet toimia yhdessä. Lisäksi on tuettava perheen mahdollisuutta viettää kotona hyvää ja rauhallista arkea.

Sunnuntaipäivään liittyvän jumalanpalveluselämän ja muun sunnuntaitoiminnan kehittäminen on eräs mahdollisuus kutsua perheitä kotiseurakunnan toimintaan. Toteutustavoissa on kuitenkin huomioitava tilanteiden kesto ja lapsilähtöisyys. Myös arkisin päivällä ja illalla sekä lauantaisin tapahtuvassa avoimessa perhetoiminnassa on löydettävissä uusia matalakynnyksisiä toimintamuotoja. Erityiseksi kehittämiskohdaksi asetetaan diakonisen työotteen vahvistaminen kirkon varhaiskasvatuksessa ja eri kulttuureista ja uskonnoista tulevien perheiden kohtaaminen.

- ✓ Mihin kellonaikoihin ja millaisiin tilaisuuksiin lapsiperheet mieluiten osallistuvat?
- ✓ Millaista uudenlaista pienten lasten perheille suunnattua toimintaa seurakunnassa tulisi järjestää?
- ✓ Tuleeko toimintaan osallistuva perhe kohdatuksi henkilökohtaisesti?
- ✓ Mitä perhe odottaa seurakunnalta?
- ✓ Miten seurakunnassa tapahtuvaa sunnuntaitoimintaa voidaan kehittää?
- ✓ Tulevatko kaikkien lasten perheet kohdatuksi tasavertaisesti seurakunnan varhaiskasvatuksessa?
- ✓ Miten seurakunnan varhaiskasvatuksen ja diakonian työntekijät voivat tehdä yhteistyötä lapsiperheiden kokonaisvaltaiseksi tukemiseksi?
  Millaisia uusia toimintoja voidaan kehittää yhdessä?
- ✓ Mitä perheen kriisikohdat ovat ja miten ne vaikuttavat lapseen?
  Miten kirkon varhaiskasvatuksessa voidaan tukea lasta ja perhettä erilaisissa elämän kriisikohdissa?

- ✓ Miten eri kulttuureista ja uskonnoista tulevat perheet huomioidaan seurakunnan varhaiskasvatustoiminnassa? Millaisia uusia toimintoja voidaan kehittää? Ketkä voivat olla yhteistyökumppaneita monikulttuurisessa kasvatustyössä?

Kirkon varhaiskasvatustoiminta kiinnostavana työtehtävänä

Kirkon varhaiskasvatuksen laatuun vaikuttaa merkityksellisesti motivoitunut, sitoutunut ja ammattitaitoinen työntekijäkunta. Ammattiin liittyvää osaaminen karttuu ja kehittyy koko työuran ajan. Kirkon varhaiskasvatuksen työntekijöillä kristilliseen uskoon perustuva arvo-osaaminen on työn ydinosaamista. On arvioitavissa, että työntekijöiden peruskoulutus ei tulevaisuudessa tule enää antamaan riittäviä välineitä arvo-osaamisen toteuttamiseen seurakunnissa ja kristilliset sisällöt tulevat painottumaan kirkon henkilöstökoulutuksessa. Myös kirkon varhaiskasvatuksen työntekijöiden tiedostavaa kasvatusotetta, varhaispedagogisia valmiuksia, menetelmätietoisuutta ja jumalanpalvelusosaamista on jatkuvasti tuettava. Työyhteisöissä on myös vahvistettava kirkon varhaiskasvatuksen työntekijöiden mahdollisuutta hengelliseen kasvuun.

Onnistuneen työn lähtökohtia ovat hyvät työolot, työtehtävän selkeys ja työtä vastaava palkka. Kirkon varhaiskasvatuksen piirissä toimivien haasteena ovat olleet epäselvät työnkuvat, työn jakautuminen hyvin erilaisiin toimintoihin, suunnitteluajan suhde toimintaan, kuntatyönantajaa heikompi palkkaus ja kesäaikaiset lomautukset. Kun suuret ikäluokat eläköityvät vuoden 2010 jälkeen, on kirkon varhaiskasvatuksen työtehtävien kiinnostavuuteen kiinnitettävä enenevissä määrin huomiota. On myös pidettävä huolta, että seurakuntaliitosten yhteydessä kirkon varhaiskasvatuksen tehtävät säilytetään tarpeenmukaisina ja että varhaiskasvatus ymmärretään osana seurakunnan perustyönä. On myös välittömästi kiinnitettävä huomiota lastenohjaajiksi opiskelevien sitouttamiseen kirkon työhön ja heidän rekrytointiinsa. Tässä avainasemassa ovat peruskoulutukseen liittyvien työssäoppimisjaksojen positiiviset mielikuvat ja kokemukset seurakuntatyöstä.

- ✓ Millaisiin koulutuksiin ja tapahtumiin seurakunnan varhaiskasvatuksen työntekijöillä on mahdollisuus osallistua tänä vuonna?
- ✓ Millainen kehittymis- ja koulutussuunnitelma varhaiskasvatuksen työntekijöillä on ja miten se toteutuu lähivuosina?
- ✓ Millaisia erilaisia koulutustarpeita työuran eri vaiheissa olevilla työntekijöillä on?
- ✓ Miten seurakunta perehdyttää uutta työntekijää tehtäväänsä ja seurakuntatyöhön?
- ✓ Onko varhaiskasvatuksen työntekijöillä mahdollisuus työnohjaukseen ja mentorointiin?
- ✓ Miten varhaiskasvatuksen työntekijän hengellistä kasvua tuetaan seurakunnassa?
- ✓ Millaiset tehtäväkuvat seurakunnan varhaiskasvatuksessa toimivilla on? Onko työyhteisössä tutustuttu muiden seurakuntien vastaaviin tehtävänkuvauksiin?
- ✓ Miten varhaiskasvatuksen työntekijöiden työtehtävää seurakunnassa voidaan kehittää kiinnostavammaksi ja mielekkäämmäksi?
- ✓ Miten opiskelija sitoutuu seurakunnan varhaiskasvatustoimintaan

työssäoppimisjakson tai harjoittelun aikana?

- ✓ Miten seurakunta pitää yhteyttä paikallisiin lastenohjaajia kouluttaviin oppilaitoksiin ja siellä opettaviin ja opiskeleviin? Miten seurakunta voi tukea oppilaitosta erityisesti kristillisen kasvatuksen sisällöissä ja työssäoppimisjaksojen järjestelyissä?

Vuorovaikutuksen lisääminen kirkon varhaiskasvatuksesta

Kirkon tarjoama varhaiskasvatus on sisällöltään laadukasta ja monipuolista, siihen osallistutaan aktiivisesti, sitä toteuttaa ammattitaitoinen henkilöstö ja siihen suunnattu taloudellinen panos on merkittävä. On tärkeää, että tämä kirkon varhaiskasvatuksen dynaaminen ja laadukas ymmärrys vahvistuu perheiden, yhteistyökumppaneiden ja kirkon muiden työalojen toimijoiden piirissä. Julkisuuskuvan vahvistaminen on mahdollista valtakunnallisissa ja paikallisissa medioissa, kirkon varhaiskasvatuksen omissa materiaaleissa sekä kirkollisessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa. Lisäksi mielikuvaan kirkon varhaiskasvatuksesta vaikuttavat erilaiset vuorovaikutustilanteet, joita tapahtuu perheen, muiden varhaiskasvatuksen toimijoiden ja seurakunnan työntekijöiden välillä.

Nuorten perheiden ja kasvavien lasten sukupolvi ovat uudenlaisia mediankäyttäjiä. He käyttävät yhä enemmän aikaa mediavälineiden parissa, oppivat nopeasti käyttämään uusia tapoja, käyttävät rinnakkain erilaisia välineitä ja heillä on toisenlaista medialukutaitoa kuin aikaisemmilla sukupolvilla. Tähän uudenlaiseen mediankäyttöön on vastattava myös kirkon varhaiskasvatuksen piirissä. On tarjottava perheille mahdollisuuksia interaktiiviseen vuorovaikutukseen verkossa ja muissa medioissa kristillisestä näkökulmasta, tuettava lasten mediataitoja ja tuettava vanhempia ohjaamaan lastensa vastuullista mediatoimintaa. Tavoitteeksi asetetaan kirkon varhaiskasvatuksen interaktiivisten ja informatiivisten verkkopalveluiden kehittäminen vuoteen 2010 mennessä. Työ aloitetaan kirkon, seurakuntien ja eri toimijoiden varhaiskasvatukseen liittyvien internet-alueiden kehittämisellä perheiden ja työntekijöiden tarpeita vastaaviksi. Tähän mediatoimintaan tarvitaan myös työntekijöiden koulututusta valtakunnallisella ja hiippakunnallisella tasolla. Interaktiivisten palveluiden kehittämistä jatketaan lapsille suunnattujen kristillisten mediasisältöjen kehittämisellä.

- ✓ Millaista tietoa varhaiskasvatustoiminnasta on tarjolla seurakunnan www-sivulla?
- ✓ Miten seurakunnan varhaiskasvatustoiminta näkyy paikallisessa arkielämässä, kaupunkikuvassa ja paikallisissa lehdissä?
- ✓ Ovatko seurakunnan varhaiskasvatuksen tiedotteet tai esitteet perheitä kiinnostavia, tarpeellista tietoa välittäviä ja missä materiaalia on saatavilla?
- ✓ Kokoaako seurakunnan varhaiskasvatustoiminta kattavasti seurakunnan alueella asuvia lapsiperheitä? Miten osallistumista voitaisiin laajentaa?
- ✓ Miten seurakunta tekee yhteistyötä varhaiskasvatuksen eri toimijoiden kanssa paikkakunnalla? Miten yhteistyötä voidaan kehittää ja monipuolistaa?
- ✓ Millaisia koulutusmahdollisuuksia varhaiskasvatuksen työntekijöillä

on vuorovaikutustaitojen, verkkotaitojen ja mediaosaamisen kehittämiseen liittyen?

✓ Miten seurakunta ja kirkko voivat edistää kirkon varhaiskasvatuksen pyrkimyksiä, kristillisen uskon sisältöjen tuntemista ja kotien kasvatustyön ukemista verkossa ja muissa medioissa?

7 TOIMINTAMUOTOIHIN JA SISÄLTÖIHIN LIITTYVÄT KEHITTÄMISTAVOITTEET

- ✓ Kirkon varhaiskasvatuksen toimijoita haastetaan pohtimaan luvussa esitettyjä nykyisten toimintamuotojen ja sisältöjen kehittämiskysymyksiä oman paikallisen tilanteen näkökulmasta.
- ✓ Millaisia uusia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja tai käytäntöjä seurakuntaan voidaan kehittää lasten ja perheiden tarpeisiin vastaamiseksi?

7.1 Kasteen jälkeen säännöllistä yhteydenpitoa

Kasteeseen liittyvän yhteistyön kehittämisen päätavoitteet:

1. Kasteen merkityksen vahvistaminen kirkon toiminnan piirissä
2. Kummiuden merkityksen korostaminen
3. Toimintatavan vakiinnuttaminen kasteen yhteydessä tehtävään yhteistyöhön perheen kanssa
4. Pienten lasten perheitä tukevan ja kokoavan toiminnan vahvistaminen ja kehittäminen
5. Kristillisen kotikasvatuksen vahvistaminen

Keskeisiä kasteeseen liittyviä kehittämiskysymyksiä:

- Kastekeskustelun käyminen kaikkien vanhempien kanssa. Miten keskusteluja voidaan sisällöllisesti ja toteutuksellisesti kehittää?
- Miten seurakunta ottaa henkilökohtaisesti yhteyttä kastetun lapsen perheeseen kasteen jälkeen? Yhteydenpito voi tapahtua puhelimitse, sähköpostilla tai käynnillä papin tai lastenohjaajan toimesta.
- Säännöllisyys ja jatkuvuus yhteydenpidossa pikkulapsiperheisiin vuosittain (joka ikävuodelle eri teema tai aihe)
- Miten seurakunnassa tuetaan ja annetaan virikkeitä kristillisen elämän viettämiseen kotona (rukous, kirkkovuosi, virret, osallistuminen jumalanpalveluselämään)?
- Koteihin jaettavan kristillisen kasvatuksen tukimateriaalin kehittäminen
- Miten löytää kunnioittava, arvostava ja tukeva sävy sille kristillisyydelle, joka perheissä jo toteutuu? Miten ohjata luontevaan ja helppoon kristillisen kotikasvatukseen?
- Järjestetäänkö seurakunnassa vauvakirkkoa, kummikirkkoa tai muuta sen tyyppistä jumalanpalvelusta?

- Millaista materiaalia seurakunta jakaa kummeille? Miten materiaalia tai toimintaa voidaan kehittää kummiuden vahvistamiseksi?
- Miten isovanhempien roolia kristillisessä kasvatuksessa voidaan kehittää?
- Miten eri työntekijäryhmät seurakunnassa voivat tehdä yhteistyötä ja jakaa asiantuntemustaan kastetta edeltävään ja sen jälkeiseen yhteistyöhön pikkulapsiperheen kanssa?

7.2 Kumppanuutta perheiden kanssa

Perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön liittyvän kehittämistoiminnan päätavoitteet:

1. Vuorovaikutuksen ja kumppanuuden lisääminen lapsen vanhempien kanssa.
2. Vanhempien osallisuuden vahvistaminen kasvatustyössä sekä toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa.
3. Lapsen vanhempien ja muiden läheisten tukeminen kristillisessä kasvatuksessa.
4. Matalakynnyksisen vuoropuhelun lisääminen vanhempien kanssa.

Keskeisiä kumppanuuteen liittyviä kehittämiskysymyksiä:

- Miten vanhempien ja seurakunnan työntekijöiden välille muodostuu luottamuksellinen ja kunnioittava kumppanuussuhde?
- Miten perheitä kohdataan ja tuetaan luontevasti ja tasavertaisesti heidän arjessaan?
- Miten pikkulapsiperheiden matalakynnyksistä kohtaamista ja vapaamuotoista vuorovaikutusta voidaan kehittää seurakunnan toiminnan piirissä (toiminnassa ja paikkakunnan arjessa)?
- Käydäänkö seurakunnan ryhmämuotoisessa varhaiskasvatustoiminnassa kasvatuskeskusteluja tai vanhempainvartteja lasten vanhempien kanssa?
- Miten seurakunnan eri työntekijät voivat tukea vanhempia erilaisissa arkielämän tilanteissa ja kriiseissä?
- Miten vanhempia voidaan tukea hengellisesti ja millaista luontevaa tukea voidaan antaa kodin kristilliseen elämään?
- Mitä erityistä yhteistyötä tarvitaan jos toimintaan osallistuvalla lapsella on erityisen tuen tarve?
- Mitä seurakunnan työntekijöiden ja lapsen vanhempien kumppanuussuhde kasvatuksessa antaa lapselle?
- Miten työntekijän kasvatustietoisuus ja ymmärrys kirkon varhaiskasvatuksesta vaikuttaa yhteistyöhön lapsen perheen kanssa?

7.3 Perhekerhoon uudenlaisten toteutustapojen tukemista

Perhekerhotoiminnan kehittämisen päätavoitteet:

1. Perhekerhotoiminnan sisällöllisen ja toteutuksellisen kehittämisen tukeminen
2. Perhekerhon kristillisen kasvatuksen tukeminen ja kehittäminen
3. Kristillisen kotikasvatuksen tukeminen perhekerhotoiminnan kautta
4. Perhekerhotoiminnan tunnettavuuden edistäminen
5. Perhekerhoon osallistuvien aikuisten hengellisen tukemisen kehittäminen
6. Perhekerhotoiminnan kehittäminen erilaisten perheiden tarpeita vastaavaksi. Kehittämiskohteena voivat olla uudet osallistujat ja eri tavalla toteutetut kerhot

Keskeisiä perhekerhotoiminnan kehittämiskysymyksiä:

- Monimuotoisuuden näkeminen perhekerhotoiminnan rikkautena. Miten seurakunnassa voidaan kehittää perhekerhotoimintaa perheiden tarpeita vastaavaksi ja työntekijöiden osaamista hyödyntäen? Miten voimme kannustaa ja tukea perhekerhotoiminnan erilaisia paikallisia toteutustapoja ja painotuksia?
- Miten uudet osallistujat huomioidaan perhekerhotoiminnassa? Uusia osallistujia voivat olla esimerkiksi maahanmuuttajaperheet, vauvaperheet, hyvin nuoret äidit. Miten huomioidaan isien kohtaaminen perhekerhossa, erilaiset perhesuhteet, erityistä tukea tarvitsevat perheet tai diakoniatyön piirissä kohdattavat perheet?
- Miten löydetään ja varmistetaan kristillisten sisältöjen selkeä paikka perhekerhossa silloinkin, kun kerhoa toteutetaan yhteistyössä muiden tahojen kanssa?
- Miten perhekerhotoiminnassa kuullaan perheiden elämänkysymyksiä ja voidaan tukea perheen arkea?
- Miten voidaan vahvistaa työntekijöiden välistä yhteistyötä perhekerhon toteuttamisessa?
- Miten jatkaa perhekerhossa syntynyttä kumppanuutta ja tukea vanhemmuutta perhekerhotoiminnan rinnalla ja sen jälkeen?
- Miten kehittää aikuisten saamaa hengellistä sisältöä perhekerhossa?
- Miten vahvistaa nuorten perheiden seurakuntayhteyttä perhekerhon myötä?
- Miten liittää diakonista kohtaamistapaa luontevasti perhekerhotoimintaan?

7.4 Päiväkerhoon kokonaisvaltaista kasvatusajattelua

Päiväkerhon kehittämisen päätavoitteet:

1. Sitoutuminen Vasu –asiakirjan mukaiseen kokonaisvaltaiseen varhaiskasvatusajatteluun
2. Lapsen hengellisen kasvun tukemisen kehittäminen
3. Päiväkerhon toteutus ja muoto lapsen ja perheen uudenlaisia tarpeita vastaavalla tavalla
4. Päiväkerhotoiminnan julkisuuskuvan ja tunnettavuuden kehittäminen
5. Eri käyttäjäryhmille suunnatun tiedottavan materiaalin luominen päiväkerhosta
6. Työntekijöiden perus- ja täydennyskoulutuksen monipuolistaminen mm. kirkon varhaiskasvatuksen laadun, pedagogiikan ja teologian osalta

Keskeisiä päiväkerhon kehittämiskysymyksiä:

- Miten päiväkerhon kristillistä kasvatusta ja opetusta voidaan kehittää?
- Millaisilla ratkaisuilla ja menetelmillä lapsen hengellistä herkkyyttä voidaan tukea?
- Miten kokonaisvaltainen varhaiskasvatusajattelu toteutuu käytännössä?
- Miten päiväkerhon julkisuuskuvaa ja tiedottamista voidaan kehittää? (valtakunnallinen ja paikallinen media, verkkoviestintä ja ilmaismateriaali)
- Vastaako päiväkerhotoiminta ja sen määrittely lapsen tarpeita?
- Ovatko kaikkien kotien lapset kutsuttuja ja tervetulleita päiväkerhoon?
- Miten päiväkerhoon osallistuminen vaikuttaa lapsen myöhempään kasvuun, asenteisiin ja seurakuntayhteyteen?
- Miten rohkaisemme päiväkerhon erilaisiin toteutustapoihin ajankohtien, kokoontumiskertojen ja sisällöllisen painotuksen osalta?
- Miten lapsen ikävaihe (3, 4, 5, 6) ja tarpeet voidaan entistä paremmin ottaahuomioon kerhon toteutuksessa?
- Millaisia erilaisia tarpeita tytöillä ja pojilla on päiväkerhotoimintaa kohtaan?
- Miten lapsen perheen kohtaamista voidaan kehittää päiväkerhotoiminnassa?
- Mitä päiväkerhotoiminta antaa lapselle?
- Onko lastenohjaajilla mahdollisuuksia päiväkerhon sisältöön liittyvään kouluttautumiseen?

7.5 Pyhäkoulu johdattaa pyhän äärelle

Pyhäkoulun kehittämisen päätavoitteet:

1. Pyhän ja pyhyyden ymmärryksen lisääminen
2. Pyhäkoulun vahvistaminen paikkana, jossa lapsi saa tukea ja rakennusaineita omalle uskolleen ja kasvulleen kristittynä ja voi omalla teologisella pohdinnallaan myös rikastuttaa uskonyhteisöä
3. Pyhäkoulun kehittäminen paikaksi, jossa lapsi voi toteuttaa yhteisöllistä kristillisyyttä, oppii arvostamaan seurakunnan yhteistä jumalanpalvelusta sekä osallistumaan jumalanpalveluksen viettoon ja toteutukseen
4. Pyhäkoulun ehtoolliskasvatussisältöjen kehittäminen ja lasten, vanhempien ja kummien valmistaminen lasten ehtoollisyhteyteen
5. Pyhäkoulun tunnettavuuden, näkyvyyden ja julkisuuskuvan kehittäminen
6. Vapaaehtoisuuden ja moniammatillisen yhteistyön mallien kehittäminen ja vahvistaminen pyhäkoulutyössä

Keskeisiä pyhäkoulun kehittämiskysymyksiä:

- Mitä ovat pyhäkoulun ominaispiirteet ja tavoitteet 2010-luvulla?
- Pyhäkoululla on erityinen merkitys sunnuntaina tapahtuvana toimintana, jota kerhotoimintaan osallistuminen ei voi korvata. Miten tätä omalaatuisuutta voidaan kehittää?
- Miten pyhäkoulua kehitetään monipuolisesti alle rippikouluikäisten lasten ja heidän perheidensä paikaksi tutustua toiminnan, tunteen ja tiedon kautta seurakunnan jumalanpalveluselämään ja opin sisältöön?
- Pyhäkoulun mieltäminen osaksi seurakunnan jumalanpalveluselämää ja jumalanpalveluskasvatusta, ei vain varhaiskasvatusta.
  Miten vahvistetaan pyhäkoulutyön yhteyttä jumalanpalvelus- ja ehtoolliskasvatukseen?
- Millaista osaamista kirkon varhaiskasvatuksen toimijat tarvitsevat vapaaehtoisten ohjaajina ja pyhäkoulun opettajina?
- Modernin sävyn löytäminen pyhäkouluun; miten otetaan mukaan kansainvälisyys, ekologisuus ja perhekeskeisyys?
- Miten seurakunnassa tuetaan ja resurssoidaan vapaaehtoistoimintaa? Miten seurakuntalaisia aktivoidaan kantamaan vastuuta lasten hengellisestä ympäristöstä ja sosiaalistumisesta seurakuntaan ja kristilliseen elämään?
- Millaisia uudenlaisia pyhäkoulun toteutustapoja on löydettävissä ja miten niitä voidaan tukea? (mm. internetpyhäkoulu).

7.6 Yhteistyötä koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaan

Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan kehittämisen päätavoitteet:

1. Perusopetuslain mukaisen koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan tukeminen ja vahvistaminen seurakunnissa
2. Ohjaajien kelpoisuuden päivittämisestä tiedottaminen ja kouluttautumisen tukeminen
3. Turvallisuuskysymyksien ja toiminnan laadun kehittäminen
4. Yhteistyön vahvistaminen viranomaisten, päättäjien ja muiden aamu- ja iltapäivätoiminnan toimijoiden kanssa
5. Kristillisen kasvatuksen selventäminen ja sisällöllinen kehittäminen kirkon aamu- ja iltapäivätoiminnassa
6. Kodin, koulun ja seurakunnan kasvatuksellisen yhteistyön vahvistaminen

Keskeisiä koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaan liittyviä kehittämiskysymyksiä:

- Miten turvallisuuskysymykset on varmistettu seurakunnan aamu- ja iltapäivätoiminnan osalta?
- Miten kristillinen kasvatus sijoittuu seurakuntien aamu- ja iltapäivätoiminnan kokonaisvaltaiseen kasvatusnäkemykseen?
- Miten ohjaajien kelpoisuusasetus on vaikuttanut seurakunnan koulutussuunnitteluun?
- Miten kasvatuskumppanuutta toteutetaan seurakunnan aamu- ja iltapäivätoiminnassa?
- Miten seurakunnan aamu- ja iltapäivätoiminnassa voidaan hyödyntää aamu- ja iltapäivätoiminnan nivoutumista varhaiskasvatuksen ja varhaisnuorisotyön välimaastoon?

7.7 Yhteyksien vahvistamista yhteiskunnan varhaiskasvatukseen

Yhteiskunnan varhaiskasvatukseen liittyvän kehittämistoiminnan päätavoitteet:

1. Sitoutuminen Vasu-asiakirjan mukaiseen kokonaisvaltaiseen kasvatusajatteluun
2. Dialogisuuden ja mentoroinnin kehittäminen varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksessa
3. Varhaiskasvatuksen työntekijöiden täydennyskoulutustarjonnan lisääminen erityisesti uskonnollis-katsomukselliseen orientaatioon liittyen

4. Kunnan ja seurakunnan työntekijöiden verkostoituminen ja yhteistyön monipuolistaminen
5. Uskontokasvatuksen tukimateriaalien ja tiedonkulun kehittäminen

Keskeisiä yhteiskunnan varhaiskasvatukseen liittyviä kehittämiskysymyksiä:

- Miten kasvatuksen kokonaisvaltaisuus otetaan huomioon varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksessa?
- Miten lapselle ominaiset tavat toimia ja oppia otetaan huomioon varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksessa?
- Miten tehdään käytännön yhteistyötä vanhempien kanssa lapsen uskontokasvatusta koskevissa asioissa?
- Kuinka varhaiskasvatuksessa voidaan lisätä suvaitsevaisuutta ja vuorovaikutusta eri uskontojen ja katsomusten välillä kuitenkin omaa uskontoa ja kulttuuria arvostaen?
- Miten varhaiskasvatusympäristössä ja varhaiskasvatuksen arjessa luodaan lapselle mahdollisuus hiljentymiseen ja ihmettelyyn, kyselemiseen ja pohdintaan?

7.8 Jumalanpalveluskasvatus punaiseksi langaksi

Jumalanpalvelus- ja ehtoolliskasvatuksen kehittämisen päätavoitteet kirkon varhaiskasvatuksessa:

1. Työntekijöiden ja kirkon varhaiskasvatuksen tehtäviin opiskelevien jumalanpalvelusosaamisen, ehtoolliseen liittyvän osaamisen ja oman hengellisen kasvun tukeminen perus- ja täydennyskoulutuksessa, työyhteisöissä ja tiimeissä
2. Kokonaisvaltainen jumalanpalveluselämään tutustuminen ja jumalanpalveluksen osien selkeä käyttö kirkon varhaiskasvatuksen toiminnoissa
3. Jumalanpalveluskasvatus, virsikasvatus ja lapsen hengellisen elämän tukeminen osana kaikkea kirkon varhaiskasvatustoimintaa (pyhäkoulu, päiväkerho, perhekerho, aip-toiminta jne.)
4. Perheiden rohkaisu ehtoolliselle osallistumiselle ja ehtoollisen sisällöstä opettamiseen

Keskeisiä jumalanpalveluskasvatuksen kehittämiskysymyksiä kirkon varhaiskasvatuksessa:

- Miten kehittää lastenohjaajien jumalanpalveluselämään ja ehtoolliseen liittyvää osaamista (peruskoulutus, täydennyskoulutus ja

moniammatillisesti toteutettu koulutus)?

- Miten vahvistaa lapsi- ja perhetyön perustutkinnossa olevia jumalanpalvelukseen liittyviä sisältöjä?
- Miten seurakunnassa ja kirkossa tuetaan työntekijän omaa hengellistä kasvua, seurakuntayhteyttä ja ymmärrystä ehtoollisesta?
- Miten hartauden tai kirkkohetken merkityksellisyyttä voidaan korostaa päiväkerhossa ja perhekerhossa?
- Tulevatko kotikirkko, seurakuntayhteys, jumalanpalvelus ja ehtoollinen esiin kerhotyön ja vanhempaintapaamisten sisältöinä ja teemoina? Vanhemmat ovat avainasemassa jumalanpalveluskasvatuksessa, kun lapsi omaksuu perheessään tapoja.
- Miten seurakuntaelämässä voidaan luontevasti vahvistaa kristillistä kotikasvatusta niin, että kodin kristillistä elämää ei koeta liian hankalaksi tai vaikeaksi?
- Millaisia erilaisia ratkaisuja lastenohjaajan työajassa voidaan tehdä sunnuntaityöajan osalta, jotta lastenohjaaja voi toimia jumalanpalveluksessa tai kohdata perheitä muussa sunnuntaitoiminnassa?
- Millaisia matalakynnyksisiä ja lapsen näköisiä jumalanpalveluksia ja kirkkohetkiä voidaan toteuttaa osana perhekerhoja, päiväkerhoa, pyhäkoulua tai sunnuntaipäivää?
- Millaisilla ratkaisuilla voidaan tukea lapsiperheiden osallistumista seurakunnan perusjumalanpalvelukseen?
- Miten lasta voidaan kasvattaa mukaan jumalanpalveluksen kaavaan? Voitaisiinko johdonmukaisesti käyttää jotain jumalanpalveluksen osaa (esim. vuorotervehdys tai siunaus) kerhohartauksissa, kirkkohetkissä ja perhemessuissa?
- Mikä on ehtoollisen rooli perhemessussa? Miten tuetaan lasten osallistumista ehtoolliselle?
- Miten perheitä voidaan tukea ehtoolliselle osallistumiseen ja ehtoolliskasvatuksen toteuttamiseen kotona?
- Miten seurakunta huomioi ne lapset, joiden perhe ei osallistu jumalanpalveluksiin esim. yhteiskunnan varhaiskasvatuksessa?
- Miten seurakunnassa voidaan kehittää kouluun siunaamisen tilaisuutta ja siihen liitettäviä lapsen ja perheen tapahtumia?
- Millä tavalla virsikasvatusta sekä erilaisen kirkollisen lasten musiikin käyttöä voidaan vahvistaa ja tukea (virsikirjan virret, lasten virret, hengelliset laulut)?

7.9 Musiikin rikkaus kirkon varhaiskasvatuksessa

Musiikkikasvatuksen kehittämisen päätavoitteet kirkon varhais-kas-vatuksessa:

1. Vahvistetaan työntekijöiden omaa musikaalisuutta
2. Kehitetään kokonaisvaltaisen musiikillisen ilmaisun työtapoja
3. Eri-ikäisille sopivien musiikillisten itseilmaisun taitojen löytäminen
4. Lapsen kristillisen kasvun tukeminen

Keskeisiä musiikkiin liittyviä kehittämiskysymyksiä kirkon varhais-kasvatuksessa:

- Miten auttaa työntekijää ymmärtämään musiikin, Jumalan luomislahjan, rikkaudet ja moni-ilmeisyys?
- Miten tuetaan musikaalisuuden ymmärtämistä laajana kokonaisuutena?
- Mitä musikaalisuus on ja kuinka sen monet ilmenemismuodot voivat tukea kehitystä ja kasvua?
- Miten musiikin avulla tuetaan lapsen tunne-, ajattelu- ja sosiaalisen elämän valmiuksia?
- Miten voidaan vahvistaa laulamisen, soittamisen, kuuntelun, musiikkiliikunnan ja muiden musiikillisten ilmaisumuotojen käyttöä?
- Millä keinoilla pidetään edelleen esillä virren ja hengellisen laulun merkityksellisyyttä?
- Miten ohjataan eri-ikäisiä terveeseen äänenkäyttöön?
- Mitä on hiljaisuuden ymmärtäminen osana ihmisen hyvinvointia?
- Miten kehittää kuuntelukykyä?
- Miten avata erilaisia musiikillisia maailmoja ja kulttuureja?
- Miten lapsen musiikillinen kehitys rakentuu ja kehittyy?
- Miten musiikilla tuetaan kasvamista seurakuntayhteyteen?
- Millä tavoin musiikkitoiminnan kokonaisuutta kehitetään niin, että musiikkikasvatustyö muodostaa johdonmukaisen linjan varhaiskasvatuksesta eteenpäinkin?
- Miten kirkkovuoden sisällöt otetaan huomioon musiikkikasvatustyössä?
- Millä tavoin musiikki voi olla osa yksityistä ja seurakunnan yhteistä rukouselämää?
- Miten musiikki liittyy kasteopetukseen?
- Miten musiikin käytännön tehtävät seurakunnassa – julistus, rukous ja yhteys – näkyvät sen varhaiskasvatuksen kentällä?

7.10 Taide ja ilmaisu avaavat mitä sanat eivät tavoita

Taiteeseen ja ilmaisuun liittyvät päätavoitteet kirkon varhaiskas-vatuksessa:

1. Esteettisen ja kauneudentajua tukevan toimintaympäristön luominen ja kehittäminen
2. Kristillisen symbolimaailman avaaminen lapsen hengellisyyden vaalimiseksi
3. Symbolikeskeisen lähestymistavan ja menetelmien, mm. kerronnan perinteen,vahvistaminen työntekijöiden osaamisessa
4. Aisteihin liittyvän pedagogiikan käyttö sakraalitiloihin tutustumisessa ja kaikessa kirkon varhaiskasvatustoiminnassa

Keskeisiä taiteeseen ja ilmaisuun liittyviä kehittämiskysymyksiä kirkon varhaiskasvatuksessa:

- Miten toiminnassa mahdollistetaan lapsille riittävä henkinen ja fyysinen tila, rauha ja aika omaan persoonalliseen havainnointiin ja luomiseen?
- Miten lapsi saa mahdollisuuden ilmaista itseään, ajatuksiaan ja tunteitaan hänelle luontevalla tavalla?
- Miten ylläpidetään ja vahvistetaan kerronnan perinnettä kaikkien työntekijäryhmien keskuudessa?
- Miten pyhyyden ja kauneuden arvojen vaaliminen toteutuu toiminnassa?
- Miten mahdollistetaan ja vahvistetaan ihmisen, lapsen ja aikuisen yhteyttä itsessään olevaan luomisen maailmaan?
- Miten lasta ohjataan arvostamaan ympäristöään, sen estetiikkaa, viihtyisyyttä ja toimivuutta?
- Miten lasta ohjataan tiedostamaan seurakuntansa ja kotipaikkakuntansa tilojen ja luonnon kauneutta ja löytämään sieltä aiheita ja materiaaleja taiteelliseen ilmaisuunsa?
- Millaista yhteistyötä tehdään paikallisten lastenkulttuuria edistävien tahojen kanssa?
- Miten lapsille ja heidän perheilleen tarjotaan mahdollisuus tutustua omaan kotikirkkoon ja kirkolliseen elämään aistien avulla?
- Miten kuvataidetta, kädentaitoja, kristillistä symboliikkaa ja arkkitehtuuria voidaan kehittää osana kokonaisvaltaista kasvatusta?
- Miten liikkumisen ja liikunnan erilaisia muotoja voidaan kehittää seurakuntatoiminnassa lasten ja perheiden kanssa?
- Miten taito- ja taideaineiden sisältöjä voidaan liittää luontevasti toisiinsa toiminnassa lasten ja perheiden kanssa?

7.11 Ympäristökasvatus on osa kaikkea toimintaa

Ympäristökasvatuksen kehittämisen päätavoitteet:

1. Lisätään lapsen ja perheiden ympäristöön liittyviä kokemuksia, elämyksiä ja tietoja kristillisestä näkökulmasta
2. Laajennetaan lasten ja perheiden osallisuutta, osallistumismahdollisuuksia ja vastuullisuutta elinympäristöstä
3. Kaikessa varhaiskasvatustoiminnassa painotetaan ympäristöystävällistä ja oikeudenmukaista toteutustapaa ja ratkaisuja

Keskeisiä ympäristökasvatukseen liittyviä kehittämiskysymyksiä kirkon varhaiskasvatuksessa:

- Miten varhaiskasvatukseen liittyvää ympäristökasvatusta ja sen tavoitteita voidaan kehittää seurakunnassa?
- Millaisia paikallisia erityispiirteitä ympäristökasvatuksen toteuttamisessa voidaan hyödyntää?
- Millaisia ympäristöystävällisiä toimintamalleja lapset ja perheet saavat ja näkevät seurakunnan varhaiskasvatuksen piirissä?
- Miten kristillinen kasvatus, ympäristökasvatus ja vastuullinen elämäntapa liitetään sisällöllisesti toisiinsa?
- Miten oikeudenmukainen elämäntapa ja vastuullisuus kaikista maailman ihmisistä huomioidaan lasten kanssa?
- Millaista lasten ympäristökasvatukseen liittyvää koulutusta ja tietoa on työntekijöiden saatavilla?

8 LOPPURUKOUS

Lapsen rukous

Rakas Taivaan Isä

Minusta on kiva olla lapsi.
On hauskaa leikkiä ja laulaa,
hyppiä ja askarrella.
Kiitos, kun on koti ja äiti ja isä.
Kiitos, kun on leikkikavereita ja leikkipaikkoja.
Anna kaikille lapsille
hyviä kavereita ja hyviä aikuisia.
Minä toivon, että kaikki lapset
saisivat leikkiä ja olla iloisia.
Auta niitä lapsia,
jotka ovat yksin ja surullisia.
Anna kaikille lapsille sellainen syli,
johon voi juosta, kun pelottaa.
Ota meidät kaikki sinun syliisi.
Aamen.

Työntekijän rukous

Herra,
minä iloitsen lapsesta
ja siitä, että saan elää ja kasvaa lapsen kanssa.
Anna minulle viisautta nähdä tehtäväni,
kärsivällisyyttä kantaa vastuuni
ja rauhallisuutta suhtautua moniin haasteisiin.
Auta minua ymmärtämään lasten erilaisuutta
ja kannustamaan jokaisen lapsen ainutlaatuisuutta.
Auta, että osaisin tukea lasta, jolla on vaikeaa.
Anna minulle uskallusta kohdata ne totuudet,
joita lapsi minusta paljastaa.
Anna minulle herkkyys nähdä elämän ja kasteen ihmeet,
jotka olet lapselle lahjoittanut.
Anna minulle taitoa kulkea lapsen perheen rinnalla.
Ota meidät kaikki sinun syliisi.
Aamen.

9 LÄHTEET

- Ehtoollistyöryhmän raportti. 2006. Kirkkohallitus: Kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkitoiminta.
- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2000. Opetushallitus. Helsinki: Edita.
- Jumala on. Elämä on nyt. Rakkaus liikuttaa. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lapsi- ja nuorisotyön missio ja visio sekä strategia 2010. Kirkkohallitus: Kasvatus ja nuorisotyö. http://www.evl.fi/pdf/lapsi_ja_nuorisotyon_strategia04.pdf
- Jumalanpalveluskasvatusprojektin väliraportti. 2004. Kirkkohallitus: Kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkitoiminta.
- Kirkkojärjestys 1055/1993.
- Kirkkolaki 1054/1993.
- Meidän kirkko. Osallisuuden yhteisö. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategia 2015. Kirkkohallitus.
- Päivähoitolaki 26/1973.
  Seurakunnan lastenohjaajan ydinosaamiskuvaus. http://www.evl.fi/kkh/to/kkn/lastenohjydinosaaminen.pdf
- Seurakunnan lapsityönohjaajan ydinosaamiskuvaus. http://www.evl.fi/kkh/to/kkn/lapsitohjaajanydinosaaminen.pdf
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus ja kehittämiskeskus Stakes.
- Yleissopimus lapsen oikeuksista. 1998. Yhdistyneet kansakunnat.

SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAINEN KIRKKO
EVANGELISK-LUTHERSKA KYRKAN I FINLAND

KIRKKOHALLITUS
KYRKOSTYRELSEN